

Aan de slag met een armoede-aanpak op Amsterdamse Familie Scholen

Resultaten en geleerde lessen van een actieonderzoek

Author(s)

Mak, Jodi; Schoorl, Rosanna; Custers, Anna; Vos, Aeron

Publication date

2024

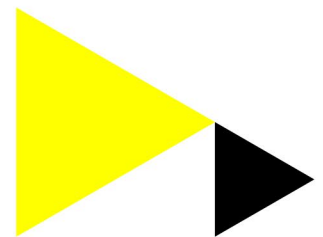
Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Mak, J., Schoorl, R., Custers, A., & Vos, A. (2024). *Aan de slag met een armoede-aanpak op Amsterdamse Familie Scholen: Resultaten en geleerde lessen van een actieonderzoek*. Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Armoede Interventies.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Aan de slag met een armoede- aanpak op Amsterdamse Familie Scholen

Resultaten en geleerde lessen van een actieonderzoek

Auteurs

Jodi Mak, Rosanna Schoorl, Anna Custers, m.m.v. Aeron Vos

Eindredactie:

Louise Koopman

Opmaak en vormgeving:

Ontwerpburo Suggestie en Illusie

Afdeling

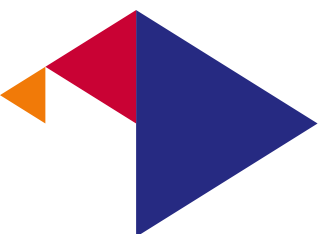
Lectoraat Armoede Interventies, Hogeschool van Amsterdam
Kenniscentrum Maatschappij en Recht

Datum

maart 2024

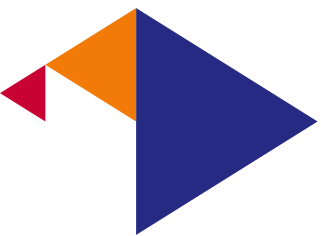
2024 Copyright Hogeschool van Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Hogeschool Amsterdam.

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Aanleiding: waarom een armoede-aanpak op school?	6
2. Actieonderzoek op drie scholen	8
2.1. Het opstellen van een Verandertheorie	8
2.1.1. Methodieken om tot een Verandertheorie te komen	9
2.1.2. Groepssessies	10
2.2. Vormgeven van een Armoede-aanpak	11
2.3. Meten van de opbrengsten: de monitoring	12
2.4. Beperkingen van het onderzoek	13
3. Resultaten	14
3.1. Dromen	14
3.2. Context: armoede op de scholen	15
3.3. Verandertheorieën	16
3.4. Resultaten van de monitoring	16
3.4.1. Signaleren van armoede en/of schulden	16
3.4.2. Werken aan ouderbetrokkenheid	19
3.4.3. Bevorderen van kennis en vaardigheden van ouders	24
3.4.4. Binnen de school hulp bieden bij financiën	26
3.4.5. Droomrealisatie	30
4. Geleerde lessen	31
Literatuur	36
Bijlage: de Verandertheorieën	37

Samenvatting

In dit rapport doen we verslag van actieonderzoek dat uitgevoerd is bij drie Amsterdamse Familie Scholen vanuit de wens om meer te doen aan armoedebestrijding binnen en via school. Zo'n vijftien jaar geleden hadden leerkrachten het signaleren van en omgaan met armoede van leerlingen in hun klas nog niet direct op het netvlies. Dit is inmiddels aan het kantelen. Scholen zien het steeds vaker als hun taak om aandacht te hebben voor de thuissituatie van leerlingen (Lusse & Kassenberg, 2020). De Amsterdamse Familie School is bij uitstek een plek waar gewerkt kan worden aan het signaleren en tegengaan van armoede. De Amsterdamse Familie School (AFS) bestaat sinds 2019 en is een initiatief van de gemeente Amsterdam. Vanaf 2019 zijn 10 (voornamelijk PO) scholen een Amsterdamse Familie School geworden en vanaf 2023 komen er 29 nieuwe scholen bij, waaronder ook 14 VO-scholen. De Amsterdamse Familie School werkt vanuit de gedachte dat kinderen zich optimaal moeten kunnen ontwikkelen in een brede en rijke context, waarin de drie leefwerelden (school, thuis en de buurt) met elkaar samenwerken en elkaar versterken. Armoede(bestrijding) is een van de onderwerpen waar Amsterdamse Familie Scholen mee aan de slag wilden. Het lectoraat Armoede Interventies aan de Hogeschool van Amsterdam voerde tussen najaar 2021 en het najaar 2023 op drie Amsterdamse Familie Scholen een actieonderzoek uit dat gericht was op het ontwikkelen en/of verstevigen van een aanpak voor armoedebestrijding op en via school. Met de belangrijkste betrokkenen van de scholen werkten de onderzoekers in drie groepssessies aan het opstellen van een Verandertheorie: één met vertegenwoordigers van school, één met ouders en één met stakeholders. De input van deze sessies leidde tot een plan van aanpak en de scholen gingen daarmee aan de slag. Na een halfjaar is vanuit verschillende perspectieven gemonitord wat er is bereikt: wat ging goed en wat kan beter en lukte het om de juiste randvoorwaarden te creëren? De drie scholen hebben vooral gewerkt aan de volgende onderdelen:

- Signaleren van armoede en schulden bij leerlingen en/of ouders
- Ouderbetrokkenheid
- Bevorderen van kennis en vaardigheden van ouders
- Binnen de school hulp bieden bij financiën

Het **signaleren van armoede** vond op verschillende manieren plaats op de drie onderzochte scholen: door het inzetten van een signaleringslijst, het doen van een intakegesprek met ouders, het uitvoeren van huisbezoeken door leerkrachten en/of door gebruik te maken van sleutelfiguren binnen de school die signalen opvangen en kunnen doorgeven. Ouders benoemen in dit onderzoek hierbij nadrukkelijk ook de toegevoegde waarde die actieve ouders hierin kunnen hebben. Voldoende **ouderbetrokkenheid** is een randvoorwaarde om gezinnen via de school te (kunnen) ondersteunen op het gebied van armoede. Het gaat er dan vooral om dat het opbouwen van een relatie met ouders belangrijk is om voor hen de voorwaarden te creëren om armoede bespreekbaar te durven maken en om vanuit of via de school te (kunnen) ondersteunen op bijvoorbeeld het gebied van geldzorgen. Immers; als gezinnen geïsoleerd leven en ouders zich niet betrokken voelen bij de school zullen zij zich ook niet snel tot de school wenden om hulp te vragen of om deel te nemen aan activiteiten vanuit school om nieuwe vaardigheden op te doen. Ook kunnen signalen van armoede vanuit school (beter) met ouders worden besproken als er vertrouwen is opgebouwd. Ouderbetrokkenheidsactiviteiten kunnen dit vertrouwen tussen school en ouders versterken, maar ook het vertrouwen tussen ouders onderling, waardoor zij zich collectief verantwoordelijk kunnen voelen voor elkaar. Op de drie scholen zijn genoeg voorbeelden van manieren waarop gewerkt wordt aan het vergroten van de ouderbetrokkenheid: van het instellen van een ouderkamer tot het organiseren van feesten op school. Zichtbaarheid en laagdre-

peligheid zijn bij al deze activiteiten van primair belang. Om alle ouders te bereiken is een persoonlijke benadering onontbeerlijk. Activering van ouders door bij hen kennis en vaardigheden te bevorderen, is ook een investering in de toekomst van hun kinderen. We zien op de drie scholen dat dit op verschillende manieren gebeurt, vaak in combinatie met ouderbetrokkenheidsactiviteiten: bijvoorbeeld door het organiseren van langer durende cursussen rondom bijvoorbeeld sollicitatievaardigheden of loopbaanbegeleiding of eenmalige bijeenkomsten die direct of indirect gerelateerd zijn aan (het bestrijden van) armoede/schulden zoals informatiebijeenkomsten over stedelijke armoedeverzoeken of over energiearmoede. De opkomst bij meer incidentele, informerende bijeenkomsten rondom het thema armoede of financiële problemen is echter op de scholen (nog) beperkt. Het lijkt raadzaam deze bijeenkomsten regelmatig te herhalen en ouders ook via andere activiteiten op school hierover op de hoogte te brengen. Bovenal is het belangrijk om aan te sluiten bij de wensen van ouders door naast ze te gaan staan en de activiteiten niet 'van bovenaf' te bedenken. Een goede ouderraad kan hierbij behulpzaam zijn, vooral als hierin een representatieve groep ouders is vertegenwoordigd. Alle drie de scholen hebben zich ook nadrukkelijk als doel gesteld om ouders binnen de school te kunnen ondersteunen met (financiële) vragen. Daarom is op deze scholen een 'familieservicepunt' ingesteld of doorontwikkeld. Het familieservicepunt betreft een inlooppunt waarbij een budgetcoach van het buurtteam, soms in combinatie met een Ouder-Kind-adviseur, op bepaalde vaste tijden/dagen aanwezig is. Deze externe medewerkers staan in nauw contact met het schoolbestuur en kunnen ouders snel en laagdrempelig helpen en zo nodig doorverwijzen naar andere instanties. De meeste vragen bij het familieservicepunt gaan over het aanvragen van bepaalde voorzieningen, zoals de scholierenvergoeding, sporten via het Jeugdsportfonds, een stadspas, bijzondere bijstand of bijvoorbeeld kwijtschelding van bepaalde belastingen. Vaak ondersteunt de buurtteammedewerker dan bij het invullen van formulieren, bellen met instanties of digitale aanvragen. Wanneer er vertrouwen is opgebouwd kan het ook gaan om complexere hulpvragen, bijvoorbeeld gericht op schuldenproblematiek.

Op elke school kan er gewerkt worden aan het vormgeven van een armoede-aanpak. Er moet hierbij echter wel altijd voldoende ruimte zijn voor maatwerk, want elke school kent andere noden en behoeften. Voldoende tijd, geld en ruimte zijn in elk geval belangrijke randvoorwaarden om dit te realiseren. Een betrokken schoolleider, een goed plan en een in de school gedeelde visie zijn onontbeerlijk. Alle schoolmedewerkers moeten de urgentie voelen om met de armoede-aanpak aan de slag te willen gaan. Belangrijk is dat scholen informatie met elkaar uitwisselen over bijvoorbeeld het signaleren van armoede, het werken aan ouderbetrokkenheid en het werken aan kennis en vaardigheden bij ouders gerelateerd aan armoede. Ook is het cruciaal om na te denken over de focus van de armoede-aanpak: wil je de focus op de ouders van de school (houden) of ook de buurtbewoners erbij betrekken? En als je organisaties uit de buurt 'die school binnenhaalt' is het belangrijk om daar heldere afspraken mee te maken die matchen met de wensen en ambities van de school. Het bleek op de scholen bijvoorbeeld niet altijd makkelijk om een buurtteammedewerker te vinden die op bepaalde vaste momenten in school zichtbaar aanwezig is. Ook moeten ouders zich prettig voelen bij de buurtteammedewerker; er moet een vertrouwensrelatie mee opgebouwd kunnen worden, want een familieservicepunt werkt alleen goed met 'vertrouwde vaste gezichten': personele wisselingen zijn niet bevorderlijk voor succes en kunnen er zelfs voor zorgen dat ouders helemaal weg blijven. Ook leerkrachten en andere schoolmedewerkers moeten zich prettig en vertrouwd voelen bij een buurtteammedewerker zodat zij met een gerust hart ouders kunnen doorverwijzen.

Tot 2028 doet het lectoraat Armoede Interventies op 5 scholen per jaar actieonderzoek gericht op het ontwikkelen of versterken van een armoede-aanpak. De inzichten uit dit onderzoek worden daarin meegenomen en ook zullen de geleerde lessen uit dit onderzoek worden aangescherpt om zo bij te dragen aan het bevorderen van de kansengelijkheid van alle kinderen.

Aanleiding: waarom een armoede-aanpak op school?

In Nederland leeft volgens de definitie van het CBS 1 op de 13 kinderen in armoede. Het betreft 209.000 kinderen tot 18 jaar (CBS, 2023). Het gaat hier om kinderen die in huishoudens leven die moeten rondkomen van een laag komen, op of onder het door de overheid vastgestelde sociale minimum. Het is belangrijk om armoede tijdig te signaleren en daarop indien mogelijk te anticiperen, want armoede is een belangrijke voorspeller van jeugdwelezen in het algemeen. Er zijn bijvoorbeeld relaties tussen armoede en problemen op school of voortijdig schoolverlaten, jeugdwerkloosheid en meldingen van kindermishandeling (Tierolf, Gilsing en Steketee, 2017; Van Zutphen, Kalverboer & Sylvester, 2017), tussen armoede en psychosociale problemen (Dekovic et al., 1997), alcohol- en drugsgebruik en criminaliteit (Hoff, 2017). Kinderen die in armoede opgroeien nemen minder vaak deel aan culturele of sportactiviteiten en zijn vaak minder gelukkig en eenzamer (Hoff, 2017).

Het afgelopen decennium heeft er een kentering plaatsgevonden in de het denken over armoede. In 2011 zei minister-president Rutte nog dat armoede in Nederland niet bestond: hij maakte uitgesproken bezwaar tegen het gebruik van de term 'armoede' in Nederland (*Trouw*, december 2011), maar tien jaar later hadden we een minister van Armoedebeleid: door de coronacrisis, de energiecrisis en de inflatie is armoede, en in bredere zin bestaansonzekerheid, niet meer te ontkennen. Ook binnen scholen zien we een kentering. Zo'n vijftien jaar geleden hadden leerkrachten het signaleren van en omgaan met armoede van leerlingen in hun klas nog niet direct op het netvlies. Dit is inmiddels aan het kantelen. Er verschenen de afgelopen jaren steeds meer nieuwsberichten over kinderen die zonder eten naar school gaan (bijvoorbeeld *de Volkskrant*, maart 2023) en scholen zien het ook steeds vaker als hun taak om aandacht te hebben voor de thuissituatie van leerlingen (Lusse & Kassenberg, 2020). Onderwijs is de sleutel voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Hoewel scholen armoede niet (alleen) kunnen oplossen, kunnen zij er wel aan bijdragen dat elke leerling wordt gezien, kan meedoen en toekomstkansen krijgt in een veilige en stimulerende leeromgeving (Lusse & Kassenberg, 2020). Dit is de reden waarom het belangrijk is voor elke school om na te denken over welke positie deze kan innemen als het gaat om het signaleren en tegengaan van armoede en het toewerken naar meer kansengelijkheid.

De Amsterdamse Familie School is bij uitstek een plek waar aan het tegengaan van armoede gewerkt kan worden. De Amsterdamse Familie School (AFS) bestaat sinds 2019 en is een initiatief van de gemeente Amsterdam. Vanaf 2019 zijn 10 (voornamelijk PO) scholen een Amsterdamse Familie School geworden en vanaf 2023 komen er 29 nieuwe scholen bij, waaronder ook 14 VO-scholen. De Amsterdamse Familie School werkt vanuit de gedachte dat kinderen zich optimaal moeten kunnen ontwikkelen in een brede en rijke context, waarin de drie leefwerelden (school, thuis en de buurt) met elkaar samenwerken en elkaar versterken. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is dat alle kinderen dezelfde kansen moeten krijgen om zich te ontplooiën tot de beste versie van zichzelf. Er zijn drie pijlers binnen de aanpak: leerlingen (school), ouders (thuis) en samenwerkingsverbanden met partners in de wijk/stad (de buurt) en daarnaast gelden voor elke school de volgende richtlijnen:

- **Het organiseren van een rijk aanbod voor kinderen**
- Kinderen krijgen tijdens en na schooltijd de kans om kennis te maken met een breed aanbod van activiteiten; bijvoorbeeld op het gebied van sport, techniek en/of natuur- en milieu, cultuur en burgerschap en extra aanbod in cognitieve vakken. Hierbij werken Amsterdamse Familie Scholen duurzaam en intensief samen met verenigingen en organisaties in de wijk.
- **Het betrekken van ouders**
- Ouders zijn gelijkwaardige partners van de school. Zij denken en doen mee in de ontwikkeling van de Familie School en worden betrokken bij het onderwijs van hun kind(eren).
- **Het bieden van perspectief voor gezinnen**
- De school heeft oog voor de thuissituatie van de kinderen. Samen met de maatschappelijke partners in de wijk bevorderen zij dat de kinderen opgroeien in een stimulerende en veilige omgeving. Waar nodig bieden zij ondersteuning op het terrein van onder andere zorg, opvoeding en armoede (Groot Haar, Rijnberg en afdeling Onderwijs gemeente Amsterdam, 2023; Vaessen et al., 2023).

Alle tien Amsterdamse Familie Scholen richtten zich op bovengenoemde pijlers en richtlijnen, maar kregen daarnaast zelf ook nog de ruimte om een eigen aanpak te ontwikkelen en aan de hand van verschillende thema's te werken aan het bevorderen van kansengelijkheid. De eerste tien Amsterdamse Familie Scholen zijn in brede zin geëvalueerd door de UvA, het Kohnstamm Instituut en het lectoraat Armoede Interventies van de Hogeschool van Amsterdam. De resultaten daarvan staan beschreven in het rapport *Evaluatie van de Amsterdamse Familie School* (Vaessen et al., 2023).

In het kader van het evaluatieonderzoek naar de Amsterdamse Familie Scholen is in de eerste maanden van 2021 geïnventariseerd waar de scholen qua plannen stonden en wat ze in de komende jaren beoogden te doen. Uit deze inventarisatieronde bleek dat scholen zich binnen de pijlers en richtlijnen op verschillende thema's richtten en dat enkele scholen zich bewust bezig wilden houden met het onderwerp armoede om de kansengelijkheid van kinderen op hun school te bevorderen, maar niet goed wisten wat de mogelijkheden waren. Er is inmiddels meer aandacht voor het belang van het signaleren en tegengaan van armoede op school, maar scholen blijven het bijvoorbeeld lastig vinden om het onderwerp bespreekbaar te maken (Vaessen et al., 2023). Naast het evaluatieonderzoek naar de Amsterdamse Familie School is er daarom gelijktijdig een traject opgezet met drie scholen die binnen het kader van kansengelijkheid specifiek aan de slag wilden met (het verstevigen van) een aanpak van armoedebestrijding op school. Zij zijn de samenwerking met het lectoraat Armoede Interventies van de HvA aangegaan om hier via actieonderzoek aan te werken.

In voorliggend rapport beschrijven we de opzet en de resultaten van dit actieonderzoek. Eerst gaan we in op de achtergrond van armoedebestrijding op scholen. Daarna beschrijven we hoe het actieonderzoek eruitzag, welke activiteiten er zijn ontwikkeld, hoe deze zijn vormgegeven en vervolgens bespreken we de resultaten van de monitoring. We sluiten af met een aantal lessen en aanbevelingen: wat kunnen andere scholen hiervan leren? Wat zijn de aandachtspunten?

Actieonderzoek op drie scholen

Het lectoraat Armoede Interventies ondersteunde, op aanvraag van de scholen zelf, bij het (verder) ontwikkelen van een armoede-aanpak door middel van actieonderzoek. Dit actieonderzoek vond plaats tussen najaar 2021 en najaar 2023 op drie Amsterdamse Familie Scholen: basisschool Al Wafa in Nieuw-West en de basisscholen Oranje Nassau en de IJdoornschool in Amsterdam-Noord. Aanvankelijk was ook de Dapperschool in Amsterdam-Oost betrokken bij dit onderzoek, maar na de eerste fase vond deze school een externe coach die hen intensief kon begeleiden op dit onderwerp en is de school daarmee verdergegaan, waarbij de input uit de eerste fase van het onderzoek is meegenomen. Dit rapport gaat derhalve alleen in op de resultaten van de andere drie scholen.

De Amsterdamse Familie Scholen werken allemaal binnen de genoemde pijlers en richtlijnen aan verschillende thema's. Bovengenoemde drie scholen werkten onder meer aan het thema armoede. Zij wilden zich door het actieonderzoek verder richten op armoedebestrijding door bijvoorbeeld het instellen van een familieservicepunt waar ouders op een laagdrempelige manier onder meer met financiële vragen/problemen terecht kunnen. In nauwe samenwerking met deze scholen is vervolgens in het voorjaar van 2021 een actieonderzoek opgestart. Dit betrof nadrukkelijk geen effect-onderzoek, maar een interactief procesonderzoek met als doel om in samenwerking met alle betrokkenen tot een 'breed gedragen' goed onderbouwde armoede-aanpak te komen waar het ontwikkelen van een familieservicepunt onderdeel van (zou kunnen) uitmaken. In dit rapport hanteren we de algemene term '**familieservicepunt**' maar dit wordt ook wel ouderservicepunt, familieloket of anders genoemd. Elke school gebruikt hier een eigen term voor. Het actieonderzoek bestond uit de volgende stappen:

- Het opstellen van een Verandertheorie (ongeveer 9 maanden)
- Het vormgeven van een armoede-aanpak (ongeveer een halfjaar)
- Het meten van de opbrengsten: de monitoring (jaar)

2.1. Het opstellen van een Verandertheorie

De Verandertheorie wordt ook wel een Theory of Change (ToC) genoemd (Tinnemans & Stavenuiter, 2017). Bij een ToC staan twee hoofdvragen centraal: 1. *Welke impact wil je bereiken?* en 2. *Via welke veranderingen of verbeteringen wil je die impact bereiken?* Een kenmerk van deze methode is dat expliciet wordt gemaakt via welke tussentijdse veranderingen of verbeteringen het uiteindelijke doel wordt behaald, en wat de relatie tussen deze veranderingen is. Met de belangrijkste betrokkenen (die de school zelf bij elkaar bracht) werd in drie sessies (van ongeveer 3 uur) gewerkt aan het opstellen van een Verandertheorie. In deze groepssessies werd gebrainstormd over welke directe effecten voor de doelgroep en hogere (maatschappelijke) effecten een school wilde bereiken als het gaat om armoedebestrijding, welke interventies/activiteiten daarvoor nodig zijn en welke output dit moet opleveren.

In figuur 1 staan de stappen van de Verandertheorie (bron: Avance, 2018); de stappen gaan van beneden naar boven.

Figuur 1 Stappen Verandertheorie

De onderzoekers bereidden elke sessie een topiclijst en PowerPoint voor met behulp waarvan in de groepssessie werd gebrainstormd over de verschillende onderdelen van de Verandertheorie. Dit gebeurde met hulp van twee methodieken.

2.1.1 Methodieken om tot een Verandertheorie te komen

Om tot de Verandertheorie te komen zijn er in de eerste groepssessie twee methodieken ingezet: de Klantreis en Empathy Mapping. De Klantreis is een kwalitatieve onderzoeksmethodiek: het is een tool om inzicht te krijgen in de ervaringen van burgers om de dienstverlening te optimaliseren. Het bestaat uit drie onderdelen: het startpunt, het eindpunt en de fases ertussen (Movisie, 2019). Empathy Mapping is een eenvoudige visualisatie van de gedachtes, gevoelens, en gedragingen van een gebruiker. Een *empathy map* wordt vaak ingezet om gebruikers van jouw product of dienst (in dit geval de te ontwikkelen armoede-aanpak) te doorgronden. Het maken van een empathy map is een exercitie die je dwingt je in te leven in de wereld van gebruikers (bron: www.perspective.amsterdam). Via Empathy Mapping is de klantreis van A (de huidige situatie) naar B (de gewenste situatie) in kaart gebracht door het plakken van Post-its op een empathy map. Daarbij stonden de volgende vragen centraal:

- **Behoeftes**
Welke behoeftes heeft de doelgroep in de verschillende fases? En waarom heeft zij deze behoeftes?
- **Acties**
Welke acties onderneemt de doelgroep nu om in haar behoeftes te voorzien? In welke mate zijn deze bevredigend?
- **Touchpoints**
Wat zijn alle contactpunten die de doelgroep in de verschillende fases tegenkomt? Dit kan gaan van sociale media tot aan het contact met vrienden en familie. Kortom alle mogelijke vormen van contact die invloed kunnen uitoefenen op de klantreis.

- **Pain points**

Wat zijn alle vervelende zaken die de doelgroep in haar klantreis tegenkomt? Wat gaat heel moeilijk? Waar wordt ze tegengewerkt of wordt niet tegemoetgekomen aan de behoeften?

- **Pleasure points**

Wat zijn alle fijne momenten in de klantreis? Waar wordt de doelgroep goed bediend? Waar wordt ze goed tegemoetgekomen in haar behoeften?

- **Moments of Truth**

Wat zijn de momenten die de klantreis maken of breken? Waar is het risico groot dat je de doelgroep kwijtraakt? En hoe kun je als organisatie op die momenten het beste handelen teneinde de doelgroep binnenboord te houden?

2.1.2. Groepsessies

Groepsessie 1 met school

De eerste groepsessie was met het management/directie van elke school en de leerkrachten en/of intern begeleiders (hierna IB'ers genoemd) die bij de ontwikkeling van de Amsterdamse Familie School betrokken waren. Eerst is er gebrainstormd over de droom die de school voor zich zag als het gaat om armoedebestrijding. Vervolgens is nagedacht over de doelgroep waar dit betrekking op heeft. Daarna is met hulp van de methodieken Klantreis en Empathie Mapping een eerste versie van de Verandertheorie opgesteld. Tot slot is met elkaar nagedacht over de voorwaarden om de Verandertheorie mogelijk te maken. Na deze sessie lag er een eerste versie van een Verandertheorie die op een toegankelijke manier werd voorgelegd in de tweede groepsessie met de ouders.

Groepsessie 2 met ouders

De tweede sessie bestond uit een gesprek met **ouders/verzorgers** (maximaal 10) van leerlingen, doorgevoerd door een personeelslid van school die veel contact met de ouders heeft. In dit rapport hebben we het verder over **ouders** daar waar we uiteraard ook **verzorgers** bedoelen. Ouders werd gevraagd of zij mee wilden praten over ideeën om de school (nog) beter te maken: bij de werving stonden de begrippen armoede/schulden niet centraal omdat dit belemmerend zou kunnen werken. Omdat het vaak lastig is om over dit onderwerp te praten, is na een uitgebreide kennismaking eerst de situatie qua armoede op de school in kaart gebracht door vragen te stellen in 'de derde persoon' en dat werkte goed. Bij vrijwel alle gesprekken zorgde dit ervoor dat ouders op een gegeven moment (ook) over hun eigen situatie gingen praten. In het kader hieronder staan de vragen die dat mogelijk maakten.

Vervolgens kregen de ouders de vraag: 'Stel je voor dat de school jullie zou inhuren om advies te geven over wat de school moet doen om ouders te ondersteunen bij vragen die zij hebben over geld. Jullie gaan in twee groepjes van vier hiermee aan de slag. Jullie krijgen 30 minuten de tijd om hierover met elkaar iets te bedenken. Het mag alles zijn! Voel je vrij om je mening te geven.' Ouders schreven hun ideeën op Post-its die zij op flip-overs plakten. Ouders die niet konden schrijven mochten het tekenen. Daarna werden de ideeën die in de eerste sessie door de school waren aangereikt en die vaak overeenkwamen met hun eigen ideeën, voorgelegd aan de ouders. Per 'idee' werd gevraagd wat de ouders ervan vonden, of ze er gebruik van zouden maken en wat er nog miste in de uitwerking. De resultaten uit het tweede groeps gesprek werden verwerkt in een tweede versie van de Verandertheorie. Omdat de activiteiten in de Verandertheorie nogal veelomvattend waren, is er voorafgaand aan de derde groepsessie per school door de onderzoekers een onderverdeling aangebracht in drie hoofdonderwerpen om de derde sessie, die met stakeholders, richting te geven.

Soms hebben kinderen moeite met leren omdat er thuis dingen aan de hand zijn. Herkennen jullie dit ook bij gezinnen op jullie school? Zo ja:

- Kunnen jullie daar wat over vertellen? (flip-over)
- Wat kan de school hier volgens jullie mee doen?

‘Uit allerlei onderzoeken en documentaires blijkt dat een gebrek aan geld een grote invloed kan hebben op mensen. Het zorgt voor veel stress. En deze stress zorgt er weer voor dat je minder lekker in je vel zit. In heel veel gevallen speelt ook schaamte een rol. Mensen praten niet graag over de problemen die ze hebben. Zeker niet als dit over geld gaat. Logisch natuurlijk. In Amsterdam leven 86.500 huishoudens van een laag inkomen. Ervan uitgaande dat een huishouden uit meerdere personen bestaat, zijn dat misschien wel tussen de 200.000 en 300.000 mensen. Ook heeft een kwart van de Amsterdammers schulden. Zo'n 50.000 van hen beschouwen hun schulden als een probleem. Velen lukt het niet om iedere maand de rekeningen te betalen, denk aan de huur, de energierekening, de verzekeringen, etc. Dit is een van de redenen dat de school ervan uitgaat dat dit ook aan de hand kan zijn bij de ouders van de kinderen op haar school. En zij wil heel graag iets doen voor deze ouders. Ze weet alleen niet zo goed wat. Hebben jullie tips?’

Groepssessie 3 met stakeholders

Aan de hand van de eerste twee groepssessies bepaalden de onderzoekers samen met management/directie welke externe partijen er bij de armoede-aanpak betrokken zouden moeten worden om de Verandertheorie op de drie hoofdonderwerpen tot uitvoering te kunnen brengen. Waar nodig ondersteunden de onderzoekers bij het benaderen van deze stakeholders bijvoorbeeld de buurtteams. Met deze externe partijen werd samen met de betrokkenen van school op elke school een derde groepssessie georganiseerd. Bij deze groepssessies waren verschillende type stakeholders betrokken, te weten: het Ouder-Kind-Team (hierna okt genoemd), het buurtteam en de ggd. De in de eerste twee groepssessies tot dan toe ontwikkelde Verandertheorie werd met de betreffende stakeholders besproken. Van tevoren waren de drie hoofdonderwerpen op posters gezet en is gevraagd of de stakeholders middels geeltjes konden aangeven: wat is je eerste spontane reactie, wat is erg sterk aan het idee? Wat zijn verbeterpunten? Hoe kunnen we de activiteit verder invullen/ concreter maken? Vervolgens werden de rollen van alle betrokkenen geëxpliciteerd en werd nagedacht over de praktische haalbaarheid en is ingegaan op de belangrijkste vervolgstappen en de monitoring. De resultaten uit het tweede groepsgesprek werden verwerkt in een derde versie van de Verandertheorie die de input vormde voor het Plan van Aanpak om er daadwerkelijk mee aan de slag te gaan.

2.2. Vormgeven van een armoede-aanpak

Na de drie groepssessies hebben de onderzoekers de Verandertheorie met de verslagen van de verschillende sessies per school verwerkt in een Plan van Aanpak waarin zij beschreven welke acties er ondernomen konden worden. De onderzoekers boden dit Plan van Aanpak aan de school aan en gingen in gesprek over welke randvoorwaarden en acties er nog nodig waren. De school werd gevraagd om zelf met de betrokkenen ook per onderdeel een Verandertheorie te ontwikkelen zodat nog duidelijker zou worden wat er moest gebeuren. De onderzoekers reikten methodieken aan hoe de school dat het beste kon doen en beschreven die in het Plan van Aanpak. Uiteindelijk lag er na ongeveer 9 maanden vanaf de start van het actieonderzoek een door alle partijen ‘gedragen’, onderbouwd Plan van Aanpak

met de opgestelde Verandertheorieën per onderdeel. De scholen gingen vervolgens zelf aan de slag met het uitvoeren van de plannen, zo nodig met behulp van externe partijen die hierbij een rol zouden kunnen spelen.

2.3. Meten van de opbrengsten: de monitoring

Na afloop van de groepssessies en het opstellen van het Plan van Aanpak gingen de scholen aan de slag met de plannen. Een halfjaar daarna hebben de onderzoekers vervolgens vanaf januari 2023 een jaar lang de armoede-aanpak op de scholen gevolgd om na te gaan of de gemaakte afspraken in het Plan van Aanpak werden bereikt. Het ging daarbij expliciet om het volgen van de in te zetten activiteiten en bijbehorende resultaten: wat (daarin) goed ging en wat beter kon en of het lukte om de juiste randvoorwaarden te creëren. Bij deze monitoring zijn zowel het perspectief van de school(leiding), als van de ouders en overige betrokkenen zoals buurtteam-medewerkers of OKT-adviseurs op school meegenomen. Het betrof twee groepsgesprekken met management/directie en de bij de ontwikkeling van de Amsterdamse Familie School-betrokken leerkrachten en/of intern begeleidersleerkrachten en andere bij de armoedeaanpak betrokken professionals (zoals buurtteammedewerkers), en twee groepsgesprekken met ouders. Daarnaast zijn alle buurtteammedewerkers in elk geval één keer individueel telefonisch geïnterviewd en waren er incidenteel tussentijdse individuele gesprekken met de directie en projectleiding.

Concreet ging het per school om de volgende monitoringsmomenten:

Tabel 1 - Overzicht monitoring

Type gesprek	Vond plaats tussen
Groepsgesprek school	Januari – april 2023
Groepsgesprek ouders	Januari – juni 2023
Interview buurtteammedewerker (telefonisch)	Maart – mei 2023
Tweede groepsgesprek school	November 2023
Tweede groepsgesprek ouders	November 2023

* Bij sommige scholen vond er ook een telefonisch gesprek plaats met de directeur of projectleider, bijvoorbeeld vanwege wisseling van functie of verlof

2.4. Beperkingen van het onderzoek

Er zijn naast de Amsterdamse Familie Scholen meer scholen in Amsterdam aan de slag met het signaleren en tegengaan van armoede. Veel scholen maken gebruik van de familiepakketregeling die door de gemeente wordt aangeboden en waarmee ook bijvoorbeeld een buurtteammedewerker voor een beperkt aantal uur per week een spreekuur kan draaien op een school. We hebben geen onderzoek gedaan naar de mate waarin de drie Amsterdamse Familie Scholen in dit actieonderzoek zich qua armoede-aanpak onderscheiden van andere scholen, dus we kunnen daar niks over zeggen. Verder betrof het expliciet een kwalitatief actieonderzoek. De monitoring is gebaseerd op groeps gesprekken en interviews met zo veel mogelijk betrokkenen. Dit resulteert niet in een objectieve waarneming maar betreft een subjectieve beleving vanuit een meer-actoren-perspectief. De resultaten zijn ter validering teruggekoppeld naar de scholen. We hebben geen effect-onderzoek gedaan naar bijvoorbeeld de gewenste opbrengsten van de Verandertheorieën, maar deden een interactief procesonderzoek met als doel om in samenwerking met alle betrokkenen tot een 'breed gedragen' goed onderbouwde armoede-aanpak te komen en de geleerde lessen op een rij te zetten voor scholen die ook met een armoede-aanpak aan de slag willen, dan wel hun eigen armoede-aanpak willen doorontwikkelen.

3

Resultaten

3.1. Dromen

De drie scholen hadden tijdens de eerste groepssessie alle drie een droom waar de onderzoekers tijdens de monitoring weer op terugkwamen.

De droom van school 1

- In 2025 is 75 procent van de ouders die het nodig hebben bereikt
- Het familieservicepunt geniet een hoge bekendheid en loopt goed
- De randvoorwaarden voor goed onderwijs zijn op orde
- Er is een goede bezetting van het op te zetten familieservicepunt (osp) met één gedeelde visie
- Het isolement van de ouders is doorbroken
- Na het bereiken van de ouders van de school krijgt het osp ook een wijkfunctie

De droom van school 2

- 75 procent van alle ouders is over vijf jaar schuldenvrij of heeft in ieder geval hulp gekregen (is bereikt) (huisvesting, voorzieningen, geestelijke en lichamelijke gezondheid)
- Gedrag wordt veranderd & kennis wordt opgedaan bv op het gebied van boodschappen doen, educatie, prioriteiten stellen
- Ouders worden op een cultuursensitieve manier heropgevoed

De droom van school 3

- 80 procent van de ouders in de buurt is bereikt. Dat betekent dat zij minimaal op de hoogte zijn van alle voorzieningen
 - Starten met de ouders van de schoolgaande kinderen (4-12 jaar)
 - Daarna de ouders van kinderen van 0-4 jaar bereiken. Bijvoorbeeld via de spelothek
 - Tot slot krijgt het familieloket een buurtfunctie
- Op termijn beschikt de school over een laagdrempelige, veilige fysieke locatie
- Alle betrokkenen spreken dezelfde taal en zitten op één lijn: ze weten allemaal de weg te vinden
- Het onderwerp armoede staat meer op de kaart en de armoede is lager geworden
- Er zijn meer gelijke kansen voor alle kinderen
- De ouderbetrokkenheid is gestegen

3.2. Context: armoede op de scholen

De drie scholen zijn verschillend qua samenstelling. Wel is er op alle scholen sprake van armoede- en schuldenproblematiek onder ouders van de leerlingen. Tijdens de groepssessies met ouders kwam dit zeer duidelijk naar voren, al gingen ouders ook vaak in op de (gepercipieerde) situatie van andere (niet aanwezige) ouders. Er is hier dus geen objectief beeld te geven, het gaat om indrukken. Signalen die de onderzoekers van vooral de ouders in de groepssessies kregen gingen bijvoorbeeld over ouders die hun baan verloren zijn in coronatijd, ouders die leven van een uitkering en ouders die onder bewind staan. Ook kregen de onderzoekers op alle drie de scholen te horen dat veel ouders qua inkomen net boven de grens zitten om aanspraak te kunnen maken op de stadspas, waardoor ze vaak 'buiten de boot' vallen en geen recht hebben op bepaalde voorzieningen. Een deel van de ouders lijkt sowieso niet goed te weten waar ze financieel recht op hebben en heeft moeite met het invullen van officiële formulieren; taalproblemen spelen daarbij vaak een grote rol. Ouders vinden het soms ook lastig om hulp te vragen aan het buurtteam; zij denken bijvoorbeeld dat professionele budgetcoaches of schuldhulpverleners vooroordelen hebben over mensen met financiële problemen of ze zijn bang voor meldingen bij andere instanties, zoals jeugdzorg. Een andere kwestie die de revue passeerde is bestedingsgedrag; ook ouders met een laag budget hebben kinderen die graag merkkleding, gadgets of dure schoenen willen, dat kan dilemma's geven in hoe het beschikbare geld het beste uit te geven. Ook hebben veel ouders te maken met gevoelens van schaamte en stress. Kinderen merken de financiële problemen van hun ouders volgens hen ook: soms krijgen kinderen geen lunch mee naar school, het schoolreisje/kamp kan soms dan niet betaald worden of ouders hebben geen vervoer om kinderen naar activiteiten te kunnen brengen. Ook gebeurt het dat gezinnen geen geld hebben voor het aanschaffen van één of meerdere laptops. En ook lijkt het voor te komen dat ouders relatief weinig tijd (en daarmee aandacht) voor hun kind hebben doordat er geen vast gezinsritme is omdat beide ouders bijvoorbeeld onregelmatig moeten werken.

In de eerste ronde van de Amsterdamse Familie Scholen-subsidie kregen alle scholen veel vrijheid in hoe ze de subsidie hebben ingezet. Dat betekent ook dat elke school, ook de drie scholen die deelnamen aan het actieonderzoek, op een andere manier en in een andere formatie uitvoering gaf aan de plannen en activiteiten. De ene school zette bijvoorbeeld via de subsidie een projectleider in voor het ondersteunen bij o.a. het schrijven van de projectplannen en rapportages, de andere school huurde een medewerker in die activiteiten met ouders kon begeleiden en een andere school verdeelde diverse taken onder het team. Ook koos een van de drie scholen ervoor het geld ten dele te besteden aan het financieel ontlasten van de ouders: zo werd de vrijwillige eigen bijdrage van alle ouders voor schoolreisjes en andere activiteiten (in elk geval tijdelijk) afgeschaft. Alle drie de scholen nemen generieke maatregelen met middelen uit het Jeugdeducatiefonds, zoals het aanbieden van ontbijtpakketten of maaltijden voor alle gezinnen of kinderen; een deel van de scholen was hier al mee gestart voor de subsidie van het Jeugdeducatiefonds hiervoor beschikbaar kwam. Ouders/verzorgers waarderen dit soort generieke maatregelen zeer, juist omdat het geen onderscheid maakt tussen gezinnen. Ouders vertellen bijvoorbeeld over het ontbijtpakket dat anderen zich ook aanmelden als er veel mensen gebruik van maken. Dat geldt ook voor het aanbod dat voor kinderen op de scholen georganiseerd wordt, zoals de huiswerkbegeleiding en vele sport- en culturele activiteiten (Vaessen et al., 2023). Op één school worden de schoolmedewerkers ook getraind in het signaleren van armoede.

Bij de drie scholen in het actieonderzoek zagen we ook verschillen per school wat betreft de mate waarin docerend en ondersteunend personeel betrokken werd bij de ontwikkelde armoede-aanpak; binnen de ene school werd het docerend en ondersteunend personeel intensief betrokken als het ging om bijvoorbeeld signaleren en informatie-uitwisseling, de andere school koos ervoor om de leer-

krachten zich vooral te laten richten op het lesgeven en de AFS-aanpak wat betreft armoede (in de basis) met name door een klein team te laten uitvoeren. Daarbij verschilde ook de formatie van de scholen gedurende het traject; de ene school beschikte bijvoorbeeld wel over een oudercontactpersoon en/of OKT-adviseur en de andere niet. In het slothoofdstuk zullen we hier nog kort op reflecteren.

3.3. Verandertheorieën

In de bijlage is weergegeven tot welke Verandertheorieën de scholen zijn gekomen. Ze zijn te vangen in vier hoofdonderwerpen. Het betreft:

- **Het signaleren van armoede en schulden** bij leerlingen en/of ouders: het gaat dan bijvoorbeeld om de signaleringsfunctie van leerkrachten en de inzet van eventuele signaleringsinstrumenten
- **Werken aan ouderbetrokkenheid** om (meer) ouders te bereiken en vertrouwen te krijgen, ook de 'moeilijk bereikbare, geïsoleerde ouders', bijvoorbeeld door het organiseren van koffie-ochtenden en andere 'leuke' activiteiten
- **Werken aan kennis en vaardigheden bij ouders** bijvoorbeeld door het organiseren van thema-avonden voor ouders waarbij je bijvoorbeeld armoede/financiële problemen bespreekbaar kunt maken en ouders/verzorgers kunt wijzen op regelingen waar ze recht op hebben dan wel cursussen/trainingen voor ouders over bijvoorbeeld financieel opvoeden
- **Binnen de school hulp bieden bij financiën**, bijvoorbeeld door het instellen dan wel doorontwikkelen van een familieservicepunt/huiskamer/inloop waar ouders terecht kunnen met allerlei vragen, ook over financiën. Ouders kunnen daar gewezen worden op regelingen, hulp krijgen bij het invullen van formulieren en eventueel door een buurtteammedewerker geholpen worden met hun betalingsproblemen en/of schulden.

3.4. Resultaten van de monitoring

Gedurende één jaar hebben de onderzoekers regelmatig contact gehad met de scholen en met de ouders over de ontwikkelingen. We bespreken de resultaten van de monitoring langs de lijnen van de gewenste opbrengsten van de scholen, zoals in de vorige paragraaf gepresenteerd. We lopen opeenvolgend de onderwerpen van de Verandertheorieën na: het signaleren van armoede en/of schulden, het werken aan ouderbetrokkenheid, het werken aan kennis en vaardigheden bij ouders en het binnen de school hulp bieden bij financiën. We gaan per onderwerp eerst in op wat er vanuit het schoolbestuur en andere betrokkenen bij de uitvoering van het Plan van Aanpak is gezegd en vervolgens gaan we in op het ouderperspectief.

3.4.1. Signaleren van armoede en/of schulden

In de handreiking 'armoede op scholen' die in 2020 werd gelanceerd staan tips hoe scholen armoede kunnen **signaleren**. Voorop staat dat het opbouwen van een relatie met kinderen, jongeren en ouders en het leren kennen van de achtergrond van gezinnen belangrijk is om de voorwaarden voor hen te creëren om armoede bespreekbaar te durven maken op school (Lusse & Kassenberg, 2020). Op de scholen waar de onderzoekers actieonderzoek deden was het signaleren een belangrijk aandachtspunt. De scholen gingen hier op de verschillende manieren mee aan de slag. Een van de drie basisscholen had zich specifiek tot doel gesteld om zich verder te ontwikkelen in het signaleren van armoede- en schuldenproblematiek bij leerlingen en/of ouders. Deze school had het vermoeden dat er sprake was van verborgen armoede op school, maar vond het lastig er de vinger op te leggen. Om

die reden hebben zij dit onderwerp prioriteit gegeven en hebben zij hier ook een Verandertheorie voor opgesteld. Een van de andere scholen gaf tevens indirect in een Verandertheorie aan extra in te willen zetten op het signaleren van armoede- en schuldenproblematiek op school, om via die weg bij te dragen aan de bestrijding van armoede bij gezinnen. De school die rondom signaleren een Verandertheorie heeft opgesteld kwam daarbij uit op de volgende (voorgenomen) activiteiten:

- Signaleringslijst eenmaal per jaar onder ouders uitzetten.
- Signaleringslijst tweemaal per jaar onder leerkrachten uitzetten.
- Buurtteam installeren in Familieservicepunt.
- Teambijeenkomst organiseren 'Signaleren van armoede' (leerkrachten en intern begeleiders met Buurtteam).

Schoolperspectief op signaleren

Signaleringslijst

De betreffende school beschikte voorafgaand aan het actieonderzoek al over een signaleringsinstrument waarmee verschillende mogelijke problemen in kaart kunnen worden gebracht, zoals spraak- en taalontwikkeling, motorische ontwikkeling en eventuele signalen van kindermishandeling. Deze lijst wordt jaarlijks aan het begin van het jaar ingevuld door leerkrachten in het kader van het Handelingsgericht werken¹. Na aanleiding van het actieonderzoek heeft een van de IB'ers hier in 2022 een extra onderdeel aan toegevoegd over signalen rondom armoede. De betreffende IB'er heeft dit zelf ontwikkeld. Het doel hiervan was om zo gezinnen in beeld te krijgen die het financieel moeilijk(er) hebben en hen door te verwijzen naar het op te richten Familieservicepunt. Binnen de signaleringslijst is op het onderdeel armoede onderscheid gemaakt tussen de categorieën 'persoonlijke verzorging', 'somatische klachten', 'woon- en leefomstandigheden' en 'gedrag van het kind'. Aandachtspunten zijn volgens de school bijvoorbeeld kinderen die geen fruit mee naar school hebben of kinderen die veel te kleine kleding of kapotte schoenen dragen. Na het invullen van de signaleringslijst staat er voor elke leerkracht (of voor elk duo) een groepsbespreking met de IB'er gepland om de lijst door te nemen. Leerkrachten vinden het soms nog wel lastig om in te vullen, maar de IB'er ziet erop toe dat dit toch zo veel mogelijk gebeurt. Wanneer er signalen van armoede zijn, pikt de IB'er dat op en probeert deze samen met de leerkracht met de ouders te bespreken. Een proactieve houding van een leerkracht is hierbij behulpzaam, net als een vertrouwensrelatie tussen ouder en leerkracht. Dan kunnen ze indien nodig vervolgens ook doorverwijzen naar de medewerkers van het okt of het Buurtteam op school of naar de leerkracht. Doordat alle schoolmedewerkers op deze school dezelfde visie hebben en er korte lijntjes met elkaar zijn, gebeurt dit alles zo veel mogelijk middels een 'warme overdracht'. Sommige leerkrachten geven ook aan zelf soms op ouders af te stappen bij signalen en hen te wijzen op het Familieservicepunt, maar het handelen naar de signalen blijkt vaak nog best een opgave; de drempel is soms hoog. Veel ouders vinden het sowieso lastig om hulp te vragen. De leerkrachten worden regelmatig herinnerd aan het feit dat de signaleringslijst belangrijk is, ook door de actualiteit (corona, energiecrisis). In een van de voortgangsgesprekken wordt door het team aangegeven dat signaleren altijd op de agenda staat en er een coherente relatie met het Familieservicepunt is: *'We zeggen het hier bij ons intern bij alle overleggen en bijeenkomsten, we blijven in gesprek over het belang van signaleren.'* Ook bij de oudergesprekken staat het signaleren impliciet standaard op de agenda. De intern begeleider

1 De signaleringslijst was een reeds bestaand document dat aan het begin van het schooljaar wordt ingevuld door de leerkrachten en is onderdeel van het Handelingsgericht werken (signaleren) op de school.

die betrokken was bij de ontwikkeling van de signaleringslijst heeft daarvoor een brede vraag bedacht: *'Zijn er dingen die er nu gebeuren, waardoor je kind niet mee kan komen met leren?'* Door vervolgens gericht door te vragen kunnen leerkrachten goed nagaan wat er eventueel speelt. Binnen het team worden hier ook regelmatig gesprekken over gevoerd, het is een aandachtspunt voor het hele team. Zo is er door de buurtteammedewerker op school ook een bijeenkomst georganiseerd om aan leerkrachten mee te geven bij welke vragen ze ouders naar haar kunnen verwijzen. De medewerkers van de school geven wel aan dat het belangrijk is om er bij nieuwe leerkrachten wel weer voor te zorgen dat zij hier ook in meegenomen worden, dus dat zij ook op de hoogte zijn van bij welke vragen er naar de buurtteammedewerker doorverwezen kan worden. Het is daarom de wens van de school en de buurtteammedewerker om een dergelijke bijeenkomst periodiek te herhalen.

Huisbezoeken

Bij een van de andere scholen was het aan het begin van de AFS-subsidie zo geregeld dat leraren signalen die ze opvingen doorgaven aan de directeur of aan de IB'er op school, die vervolgens indien nodig kan doorverwijzen naar de OKT'er of de buurtteammedewerker op school. Deze kleine groep professionals op school houdt elkaar daarbij goed op de hoogte of iemand ook is aangekomen bij de plek waarnaar is verwezen. De school is naar aanleiding van de AFS-aanpak in 2023 daarnaast ook gestart met een project om leerkrachten te faciliteren in het afleggen van huisbezoeken bij leerlingen. Het idee hierachter is dat dit kan zorgen voor extra vertrouwen tussen leerkracht, kind en de ouders. Het project is volgens de schoolleiding erg succesvol; veel van de leerlingen zijn inmiddels thuis bezocht en hierbij kwamen ook dingen boven tafel die medewerkers van de school normaal gesproken niet snel te weten zouden zijn gekomen omdat ouders dit uit zichzelf vaak niet benoemen. Dat heeft een meerwaarde; als er bepaalde signalen worden opgevangen geeft de directeur aan dat die doorgezet worden naar de OKT-medewerker, in goed overleg: *'Daarvan zeggen we tegen ouders: we gaan het niet aan de grote klok hangen, maar we kunnen wel zorgen voor een bed.'* Ook de meeste ouders laten zich volgens de medewerkers van de school positief uit over de huisbezoeken.

Sleutelfiguren

De derde school geeft aan dat er naast de betrokken directie en buurtteammedewerker op school ook veel sleutelfiguren op school zijn met 'verborgen kennis'. Voorbeelden zijn: de conciërge en de administratief medewerkers en leerkrachten die veel contact hebben met ouders. Er zijn bijvoorbeeld medewerkers met een Turkse of Marokkaanse achtergrond en schoolmedewerkers die dicht in de buurt van de school wonen die weten wat er onder ouders leeft, die signalen opvangen en deze ook kunnen doorgeven.

Intake

Ook wordt er bij deze school waar ze met sleutelfiguren werken bij nieuwe kleuters een uitgebreide intake gedaan met ouders waarin al voorzichtig gevraagd wordt naar hun financiële situatie. En de directeur van det daarbij aan: *'Alle ouders komen hier met vragen'*, om het op die manier te normaliseren. Dat lijkt ook goed te werken. Maar ook op deze school komt terug dat er veel vertrouwen nodig is voor ouders daadwerkelijk de school opzoeken voor hulp bij problemen; dat vertrouwen groeit meestal met de jaren. Meer hierover in paragraaf 4.4.

Ouderperspectief op signaleren

Ook ouders hebben we gevraagd naar hun perspectief op het signaleren van armoede binnen de school. Ouders zien voor het signaleren van financiële problemen op school vooral een rol weggelegd voor leerkrachten, maar ook voor de oudercontactpersoon of andere medewerkers op school. Zo geeft een ouder aan dat zij denkt dat een medewerker van de school een goed beeld heeft van de financiële situatie van ouders: *'Ik denk wel dat zij daar wel heel veel zicht op heeft hoor. Ik denk dat X van iedereen hier een beetje weet van jawel.'* Ook zien sommige ouders een rol voor andere ouders binnen de school als vertrouwens- of contactpersoon. Zo wordt door een ouder genoemd dat actievare ouders ook zouden kunnen doorverwijzen naar het buurtteam dan wel familieservicepunt in school als zij zicht hebben op problematiek die speelt bij andere ouders. De school zou van dit potentieel gebruik kunnen maken door ouders actief te vragen of zij hiervoor open staan. Daarbij is het dan wel heel belangrijk dat een ouder het vertrouwen van andere ouders heeft om het contact goed te kunnen maken en ervoor te zorgen dat de doorverwijzing ook echt slaagt. De betrokken ouders van de school waar huisbezoeken worden afgelegd zijn positief over dit initiatief, maar geven ook aan dat zij het idee hebben dat er veel andere ouders zijn die een drempel voelen om de leraar thuis toe te laten, wellicht uit schaamte. Ze geven aan dat het kennismakingsgesprek tussen leerkracht en ouders inmiddels als alternatief ook op school gevoerd kan worden, maar zien ook wel de meerwaarde van het huisbezoek, juist ook om te signaleren en verder te kunnen ondersteunen indien dat nodig is.

3.4.2. Werken aan ouderbetrokkenheid

Over het belang van ouderbetrokkenheid in het algemeen is veel literatuur voorhanden (zie nji.nl). De link met armoede en schulden wordt pas recentelijk gelegd (Lusse en Kassenberg, 2020) en dan nog maar in beperkte mate; het gaat er dan vooral om dat **opbouwen van een** relatie met ouders belangrijk is om de voorwaarden te creëren om armoede bespreekbaar te durven maken (Lusse & Kassenberg, 2020). Voldoende ouderbetrokkenheid is een randvoorwaarde om gezinnen vanuit of via de school te (kunnen) ondersteunen op bijvoorbeeld het gebied van geldzorgen. Immers, als ouders zich niet betrokken voelen bij de school zullen zij zich ook niet snel tot de school wenden om hulp te vragen of deelnemen aan activiteiten vanuit school om nieuwe vaardigheden op te doen. Ook kunnen signalen van armoede vanuit school (beter) met ouders worden besproken als er al een vertrouwensband is opgebouwd. Bij een van de scholen werd aangegeven dat zij te maken hebben met een groep gezinnen die erg geïsoleerd leeft. Doel is om deze gezinnen onder andere door ouderbetrokkenheidsactiviteiten uit hun isolement te halen en vertrouwen op te bouwen. Ook kunnen dergelijke activiteiten zorgen voor versterking van het sociaal netwerk van ouders. Ouders voelen zich dan bijvoorbeeld collectief verantwoordelijk voor elkaars welzijn en ondersteunen elkaar, eventueel ook bij geldzorgen. De drie scholen in het actieonderzoek hebben allemaal in hun Verandertheorieën het vergroten van de ouderbetrokkenheid opgenomen, opdat meer ouders (beter) bereikt en versterkt worden. Zij hebben hier in de groepsessies om tot Verandertheorieën te komen verschillende activiteiten op bedacht die we hieronder op een rij zetten.

Schoolperspectief op het werken aan ouderbetrokkenheid

Wensen en behoeften van ouders

De scholen geven aan dat het bijna altijd belangrijk is om de wensen van ouders te horen en hier voor zover mogelijk gevolg aan te geven. Zo geeft een schoolmedewerker aan: *'Aan het begin van het schooljaar hebben we een startbijeenkomst georganiseerd voor de ouders. Toen hebben we ook gebrainstormd wat ze wilden doen en hoe ze ook zichzelf nuttig zouden kunnen maken. [...] Dat hebben we verzameld en uitgewerkt in een lijstje.'* Het is daarbij echter ook belangrijk om duidelijk te communiceren dat niet alles

wat ouders willen ook haalbaar is, om de verwachtingen te temperen. Er zijn namelijk veel behoeften bij ouders die niet zo makkelijk door de school kunnen worden opgepakt: bijvoorbeeld zwemles, fietsles, of sporten (voetbal voor vaders). Het probleem hierbij is dat het aanbod vaak wel elders in de wijk wordt georganiseerd, maar dat is dan niet altijd toegankelijk voor ouders, die oriënteren zich vooral op hun directe eigen omgeving of hebben bijvoorbeeld geen vervoer om ernaartoe te gaan. De scholen of buurtteammedewerkers proberen ouders wel op het aanbod in de wijk te wijzen, maar dit lijkt niet altijd afdoende om te zorgen dat ouders daar ook aankomen. Veel Amsterdamse Familie Scholen zijn daarnaast in het kader van de AFS-pijler Samenwerking wel bezig om die verbinding met de wijk meer te leggen, maar dat is een kwestie van een lange adem.

Communicatie met ouders

Daarnaast is heldere communicatie naar ouders van wezenlijk belang. Veel communicatie en werving op scholen gebeurt via een ouder-app: een digitale app waarmee ouders op de hoogte gehouden kunnen worden van de ontwikkelingen op school. Deze app biedt vaak veel mogelijkheden en is voor ouders makkelijk te gebruiken. Ook kan bij sommige apps bijgehouden worden door welke ouders de berichten worden gelezen. Tegelijkertijd is de app vooral bruikbaar voor het delen van algemene informatie en is de indruk dat het voor het stimuleren van echte ouderbetrokkenheid het beste werkt om ouders persoonlijk uit te nodigen om deel te nemen of zich in te zetten voor de school. Het helpt daarbij om ouders het signaal te geven dat ze welkom zijn in de school. Een van de betrokkenen van de scholen vertelt: *'Ik heb veel ingezet op ouders, met smalltalk, gesprekjes om ervoor te zorgen dat er een band ontstond tussen de school en de ouders [...] ook vaak dat ze op andere dagen bleven hangen om koffie te drinken, kon ik ze vragen of ze even wilde helpen.'* Bij algemene uitnodigingen blijft het volgens veel medewerkers van de scholen wat vrijblijvend en is de kans groter dat mensen niet komen.

Laagdrempelige recreatieve activiteiten

Op twee scholen is er een divers aanbod van activiteiten voor ouders gerealiseerd of verder ontwikkeld die ouders bij elkaar kunnen brengen, zoals een wandelgroep, Arabische les, gezamenlijk koken op school of bijvoorbeeld een make-up workshop voor moeders. Dergelijke recreatieve activiteiten zijn belangrijk om ouders aan de school te binden, om een relatie met hen op te bouwen en vertrouwen te winnen: het gaat hier dan om het proberen te bereiken van ook die ouders die vaak 'uit beeld' zijn. Zo leren ouders en school elkaar in een ontspannen setting kennen en ontstaat er vertrouwen waardoor het signaleren en bespreken van bijvoorbeeld armoede-gerelateerde zaken vanuit school met deze ouders makkelijker gaat en zij zich ook veilig genoeg voelen om zich tot de school te wenden als er geldproblemen zijn of bereid zijn om nieuwe kennis en vaardigheden op te doen als een school daar activiteiten op aanbiedt. De medewerkers van een van de scholen die zich hier actief voor inzet geeft aan dat dit soort activiteiten door ouders erg worden gewaardeerd. Ze leren elkaar zo beter kennen en vinden ontspanning. Veel ouders komen naar dit soort activiteiten 'voor de gezelligheid': om er even uit te zijn en om gehoord te worden. Dat kan ook uitmonden in een meer betrokken rol bij school en het krijgen van bepaalde verantwoordelijkheden. Een schoolmedewerker vertelt: *'Wat heel positief is: een moeder die wel betrokken was, was een beetje alleen. Ze was zichzelf aan het afzonderen. Ze heeft nu een rol gekregen: verantwoordelijkheid. En nu is ze hier vaker en het gaat mentaal heel veel beter.'* Mooie bijvangst is volgens de school dat deze ontmoetingen voor de school ook informatie opleveren op basis waarvan je nieuwe dingen kunt organiseren: *'Bij leuke dingen hoor je de vraag van ouders, dus dat is heel belangrijk.'* En bovendien staan ouders bij dit soort bijeenkomsten ook sneller open voor nieuwe informatie. Een projectleider op een van de scholen geeft aan dat het wel belangrijk is dat er iemand vanuit school deze activiteiten (mede-)organiseert, en dat dit goed geregeld moet zijn binnen de school; zo kun je in de gaten houden of de activiteiten nog passen bij de doelstellingen van de school en toegankelijk zijn

voor alle ouders. Zij geeft aan dat het de kunst is om goed aan te sluiten bij de wensen van de ouders, waardoor het lijkt alsof ze het zelf hebben bedacht.

Koffie-ochtenden of ontbijtsessies

Op twee scholen worden er periodiek koffie-ochtenden of een gezamenlijk ontbijt voor ouders georganiseerd. Hier komen dan ook ouders die mogelijk door geldgebrek thuis niet ontbijten. Soms worden er dan ook presentaties gegeven, bijvoorbeeld over specifieke thema's zoals energiebesparing of gezond eten (gericht op vergroten kennis/vaardigheden ouders, zie paragraaf 4.3.3.). Die worden vaak verzorgd door samenwerkende partners in de buurt. Een van de scholen kiest er daarnaast voor om de directie van de school af en toe aan te laten haken om zo ouders laagdrempelig in contact te kunnen brengen met de directie en open het gesprek te kunnen voeren. Deze koffie-ochtenden worden afgewisseld door koffie-ochtenden zonder de directie. Op een van de scholen vinden de thematische voorlichtingen plaats in combinatie met een ouderontbijt. De school heeft hier goede ervaringen mee; eten verbindt, volgens hen, waardoor de opkomst wordt verhoogd en je meer ouders bereikt met de voorlichting. Binnen de armoede-aanpak zorgt het voor het vergroten van het sociaal netwerk van ouders. Ouders voelen zich collectief verantwoordelijk voor elkaars welzijn en ondersteunen elkaar, eventueel ook bij geldzorgen. Door de combinatie met voorlichting over armoede-gerelateerde zaken zoals energiebesparing sla je twee vliegen in één klap.

Schoolfeesten

Op alle drie de scholen is er tevens aandacht voor ouderbetrokkenheid door het organiseren van schoolfeesten. Een voorbeeld hiervan op een van de scholen is een feest gericht op het samenbrengen van verschillende culturen. Dit blijkt daar een mooie manier om ouders meer over hun eigen cultuur te laten vertellen en geeft ook ruimte aan nieuwe ouders om meer te leren over de andere ouders op school. Het blijkt een kans om juist de ouders te bereiken die anders minder goed worden bereikt. Op een van de scholen worden ouders ook uitgenodigd om op school te blijven tijdens het kerstdiner van de kinderen, zodat ouders ook de kans hebben om elkaar (apart) te ontmoeten. Binnen de armoede-aanpak geldt ook hier weer dat schoolfeesten leiden tot het bereiken van ouders die misschien niet zo vaak op school komen omdat zij geïsoleerd leven, het vergroten van hun netwerk en het ontstaan van vertrouwen tussen ouders onderling en ouders en school. Dat is nodig om met eventuele geldzorgen aan de slag te kunnen gaan.

Ouderkamer

Alle drie de scholen hadden als doel om een ouderkamer te creëren en/of verder in te richten, waar ouders elkaar laagdrempelig zouden kunnen ontmoeten op school. Vanwege ruimtetekort is het echter nog niet op alle scholen gelukt om dit ook (structureel) te realiseren, maar alle deelnemende scholen hebben in elk geval wel de intentie om dit verder (door) te ontwikkelen. Het openstellen van een ouderkamer wordt door de scholen gezien als belangrijke stap om ouders verder aan school te kunnen verbinden. Ook dit leidt tot onderlinge verbondenheid en vertrouwen, wat in het kader van onder meer de armoede-aanpak belangrijk is. Hier kunnen ouders elkaar dan ontmoeten en deelnemen aan verschillende activiteiten. Tegelijkertijd wordt door sommige schoolmedewerkers opgemerkt dat het wel van belang is om heldere afspraken met de ouders te maken over het gebruik van de ouderkamer en deze duidelijk te communiceren. Als dit niet gebeurt ontstaat het risico dat de school als een soort buurthuis gebruikt wordt waar ouders in- en uitlopen en zich overal mee (willen) bemoeien, wat de school weer extra werk kan opleveren. Eén school heeft hier ervaring mee en schoolmedewerkers geven aan dat het belangrijk is om als school een vinger aan de pols te houden: eerst waren er geen heldere afspraken en kregen de ouders veel vrijheid om zelf dingen te organiseren, maar dit bleek niet

goed te werken. Zo werden bijvoorbeeld niet alle (groepen) ouders goed betrokken, was er niet altijd voldoende aandacht voor de informatieve voorlichting, maar werd er vooral gepraat en paste het door ouders ingekochte ontbijt voor ouders om gezamenlijk in de ouderkamer te nuttigen niet altijd binnen de kaders van gezonde voeding die de school wil uitdragen. Het is belangrijk dat er wel enige kaders zijn. Ook is het van belang dat de school betrokken blijft bij wat zich afspeelt in de ouderkamer, om ervoor te zorgen dat alle ouders welkom zijn (niet alleen bepaalde 'groepjes ouders'), de lijn met school behouden blijft en om signalen op te kunnen vangen. Sowieso is het voor de school belangrijk om goed te kijken naar het bereiken van een diverse groep ouders; bij de scholen die we hebben gevolgd gaat het vooralsnog met name om moeders en zie je ook vaak nog dat culturele groepen elkaar opzoeken. Het expliciet uitnodigen van vaders en aandacht hebben voor diversiteit van culturen kan wellicht helpen om een bredere afspiegeling van ouders te bereiken.

Ouderraad

Ook het organiseren van een ouderraad wordt gezien als manier om de ouderbetrokkenheid te vergroten. Ouders kunnen vanuit deze positie meedenken met de schoolleiding en de achterban van andere ouders raadplegen. Een van de medewerkers van de scholen geeft wel aan dat het een uitdaging blijft om voldoende 'representatieve' ouders te vinden voor de ouderraad en ook een van de ouderraden zelf benoemde dat zij er veel aan moeten trekken om voldoende ouders te bereiken. De meerwaarde van de ouderraad wordt wel benoemd: die kan contact onderhouden met de klassenouders van alle groepen om te zien wat daar leeft en leden van de raad blijven regelmatig op het schoolplein hangen om even na te praten met ouders en ze vangen op die manier signalen op.

Ouders uitnodigen om zich in te zetten voor reguliere activiteiten binnen de school.

Alle drie de scholen proberen ouders naast bovenstaande mogelijkheden ook bij de school te betrekken door ze te vragen mee te helpen aan reguliere activiteiten binnen de school. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld het smeren van broodjes of het snijden van fruit voor de leerlingen, het helpen in de bibliotheek of als voorleesouder of bijvoorbeeld door te assisteren bij specifieke activiteiten. Ook worden ouders soms ingezet als tolk. Zo heeft op een school bijvoorbeeld een voorheen wat geïsoleerde ouder (mede) het kerstdiner georganiseerd, met een enorme opkomst als gevolg. Ouders namen daarbij zelf het eten mee. Actieve ouders kunnen ook een positief effect hebben op elkaar: sommige moeders werven ook weer andere om iets te doen bij de school. Het inzetten van ouders als tolk (zie plan van aanpak) gebeurt ook weleens, bijvoorbeeld door onderling koppelingen maken; dit kan positief werken wanneer ouders de school om hulp vragen bij bepaalde (financiële) problemen, maar er sprake is van een taalbarrière. Een van de scholen benoemt dat het geven van verantwoordelijkheden aan ouders helpt om de afstand tussen school en ouders te verkleinen en het vertrouwen verder op te bouwen. Ouders reageren hier volgens de schoolleiding in de regel ook heel positief op.

Ouderperspectief op het werken aan ouderbetrokkenheid

Ook in de gesprekken met ouders is het onderwerp ouderbetrokkenheid uitgebreid aan bod gekomen. Velen van hen zijn zelf ook actief betrokken ouders, bijvoorbeeld omdat zij deel uitmaken van de ouderraad, broodjes smeren op school of andere activiteiten organiseren. Deze ouders zijn over het algemeen blij met het aanbod voor ouders op school en de ruimte die er op school is voor eigen inbreng. De schoolfeesten en activiteiten rondom de feestdagen worden door veel ouders gewaardeerd, zeker ook omdat er aandacht en ruimte is voor de verschillende culturen. Wel geven ouders aan dat er veelal een vaste groep ouders is die zich inzet op school en die gebruikmaakt van aanbod, de 'usual suspects'. Zij zijn vaak aanwezig op school en merken op dat een ander groot deel van de ouders minder betrokken is. Dat heeft volgens de ouders de volgende redenen:

- Niet iedereen leest de ouderapp met de aangekondigde activiteiten
- Niet iedereen is de taal voldoende machtig
- Niet iedereen heeft evenveel interesse of behoefte om bij te dragen aan activiteiten van de school of voelt zich voldoende betrokken bij de school
- Het aanbod sluit niet voldoende aan bij de interesse van ouders of ouders voelen zich niet aangesproken
- Niet iedereen heeft tijd om deel te nemen aan de activiteiten (geldt bijvoorbeeld voor alleenstaande of werkende ouders)
- Sommige ouders zijn meer gericht op activiteiten die er binnen de eigen gemeenschap/cultuur worden georganiseerd.

Een van de ouders zegt hierover: *'Er zijn ook ouders die wel willen helpen, maar die gewoon niet de tijd ervoor hebben. En wanneer ze de tijd ervoor hebben, dan spreek ik ook voor mijzelf, als ik een dagje de tijd heb, dan breng ik even de kinderen, en dan ga ik liever naar huis om gewoon even te slapen en bij te tanken, omdat ik al vier dagen in de week heb gewerkt. Dan denk ik van; ik wil wel broodjes smeren, ik wil wel helpen, echt waar, maar ik wil ook gewoon even kunnen rusten, want ik weet; het weekend staat weer voor de deur, dan moet ik weer met de kinderen bezig zijn.'* Een andere ouder stelt: *'Maar goed, ik was wel aanwezig bij die bijeenkomsten, zoals nu, en dan denk ik; hè? De school zit vol met moeders en ik vind best wel dat er altijd weinig moeders komen, voor een school met misschien 300 kinderen of zo, of meer. En er komen wel altijd maar tussen de tien en twintig mensen.'*

De ouders geven aan dat het wel kan helpen als ouders persoonlijk benaderd worden om ergens aan deel te nemen of bij te dragen. Dat werkt veel beter dan een bericht in de ouderapp; dan komen ouders vaak niet. Bovendien kunnen niet alle ouders lezen. Het probleem is echter dat op sommige scholen volgens ouders het spontane contact tussen de leerkracht en ouders maar beperkt is; ouders komen of mogen de klas vaak niet in en veel communicatie naar ouders vindt plaats via de ouderapp en op gezette afspraken, en dus niet zomaar meer tijdens het halen of brengen. Volgens aanwezige ouders kan dit de drempel voor ouders verhogen om zich actief in te zetten; zij vinden digitaal contact afstandelijk en geven aan dat het spontane 'live' contact belangrijk is in het benaderen van ouders om iets bij te dragen. Zij benoemen dat het goed werkt als medewerkers van school dit doen, maar geven ook aan dat deze taak ook kan worden vervuld door andere actieve ouders, zeker als zij de taalbarrière kunnen overbruggen. Zo noemt een moeder dat sommige ouders als hun in hun eigen taal gevraagd wordt om te komen of ergens aan bij te dragen veel sneller geneigd zijn om ook daadwerkelijk te komen.

Op een van de scholen worden de actief betrokken ouders regelmatig door de directeur in de watten gelegd, bijvoorbeeld door een georganiseerde lunch of high tea. Dat wordt door deze ouders erg gewaardeerd. Ook spreken enkele ouders op een van de scholen de behoefte uit om eens alleen met andere ouders een uitje te hebben. Een van de ouders geeft een voorbeeld van hoe dat op een andere school ging: *'Ik heb ook gehoord van een moeder op een andere school [...], die vrij nam, want die ging kennismaken met de andere ouders. De school had een uitje, speciaal voor de ouders. En ik zei: "Oh, mijn god! Welke school is dat? Dat klinkt zó leuk!" Zei ze: "Ja, dan gaan we kennismaken met de ouders, verschillende groepen hebben verschillende uitjes." Het kost waarschijnlijk heel veel geld, maar het kan ook een koffie-thee ochtend of zo zijn, hoor.'*

Een laatste idee dat door ouders geopperd wordt is dat de school echt actief ophaalt wat ouders zelf zouden willen, los van de plannen van de school, en vervolgens de ouders ondersteunt bij het organiseren daarvan.

3.4.3. Bevorderen van kennis en vaardigheden van ouders

Ouders die in armoede leven, participeren over het algemeen minder in de samenleving. Uit het isolement komen en participeren in activiteiten op school, in cursussen of opleiding of (vrijwilligers-)werk dragen bij aan de gezondheid, het sociale netwerk en zelfbeeld van ouders. Ouders die bezig zijn met leren en werken, brengen een cultuur van leren in het gezin en zijn goede rolmodellen voor hun kinderen. Activering van ouders om zich te ontwikkelen, is daarom ook investeren in kinderen (Lusse en Kasenburg, 2020). Alle drie de scholen hebben zichzelf ook als doel gesteld om in hun armoede-aanpak de (financiële) kennis en vaardigheden van ouders te vergroten om op die manier indirect te kunnen bijdragen aan de kansgelijkheid van leerlingen. De scholen namen zich bijvoorbeeld allemaal voor om aanbod voor ouders te creëren op het vlak van financiële opvoeding en sollicitatievaardigheden of door het organiseren van thema-avonden of ochtenden rondom armoedevoorzieningen. Op alle drie de scholen werden er voorafgaand aan het actieonderzoek nog weinig van dit type activiteiten aangeboden. In de periode van de monitoring werden ze vaak in combinatie met ouderbetrokkenheidsactiviteiten aangeboden om ouders ertoe te verleiden te participeren.

Schoolperspectief op bevorderen van kennis en vaardigheden bij ouders

Opvallend is dat het uiteindelijk gerealiseerde aanbod op het moment van monitoring per school erg verschilt; de ene school biedt diverse cursussen van meerdere bijeenkomsten voor ouders aan, de andere vooral éénmalige ouderbijeenkomsten en weer een andere school heeft op dit onderdeel nog minder kunnen inzetten. Doorgaans worden de cursussen op school gegeven door samenwerkingspartners in de wijk en zijn ze gratis voor ouders. Vaak moeten ouders zich wel inschrijven.

Voorbeelden van langere cursussen die er op/via de scholen gegeven worden:

- Cursus rondom taal en ouderbetrokkenheid
- Cursus rondom opvoeding van kinderen
- Cursus rondom sollicitatievaardigheden of loopbaanbegeleiding
- Cursus over weerbaarheid van (migranten-)ouders

Overigens geldt voor drie van de vier cursussen dat deze meer indirect bijdragen aan de (gevolgen van) de financiële situatie binnen het gezin. Dat komt ook omdat er in eerste instantie gezocht wordt naar aanbod dat goed aansluit bij ouders en waar behoefte aan is. De school die bovenstaande cursussen met name aanbiedt geeft aan dat het over het algemeen goed loopt en dat er voldoende interesse voor is, waardoor de cursussen regelmatig met een nieuwe lichter starten. Een andere school noemt echter ook knelpunten bij het organiseren van cursussen via school. Zo bleken sommige ouders bepaalde cursussen niet in een groep te willen volgen en bij een cursus rondom digitale vaardigheden was de match tussen de trainer en de ouders niet goed, waardoor deze is gestopt.

Op twee scholen worden ook regelmatig korte voorlichtingsmomenten of informatieavonden georganiseerd. Soms gebeurt dat in combinatie met het ontbijt of de koffie-ochtend, zoals hierboven besproken. Soms gaat de informatie over algemene opvoedingsthema's, zoals socialmediagebruik, jeugdcriminaliteit of gezonde voeding, maar soms zijn deze ook bewust specifiek op de financiële situatie van ouders gericht. Voorbeelden van dergelijke bijeenkomsten zijn:

- Informatiebijeenkomsten over stedelijke armoedevoorzieningen/de stadspas/Pak je Kans
- Informatiebijeenkomst over energiearmoede (door een energiecoach)
- Informatie over financieel opvoeden
- Supermarktsafari; wandeling door de supermarkt met ouders om goedkope en gezonde producten te ontdekken

Bij deze activiteiten gericht op armoede/financiële vraagstukken valt op dat deze vaker incidenteel en eenmalig zijn dan de cursussen die worden aangeboden over bijvoorbeeld opvoeding. Ook worden deze voorlichtingsbijeenkomsten nog niet op elke school regelmatig herhaald; als je als ouder dus niet aanwezig kan zijn is er niet zomaar een alternatief beschikbaar. Dergelijke activiteiten zijn dus (nog) niet structureel ingebed in de scholen. Het bereik van dit soort activiteiten gericht op het vergroten van kennis en vaardigheden is, in vergelijking met de algemene activiteiten in het kader van ouderbetrokkenheid, (nog) niet altijd enorm groot. Dit blijft een aandachtspunt. Een aantal genoemde redenen hiervoor zijn dat ouders de berichten hierover niet goed (kunnen) lezen, geen tijd of geen zin hebben, zich schamen of moeilijk van huis kunnen vanwege de zorg voor andere kinderen. Het moment waarop dergelijke activiteiten georganiseerd worden is ook bepalend: soms is in de ochtend met koffie beter, andere keren juist in de avond. Volgens een van de medewerkers van scholen kan het ook liggen aan het idee dat werkende ouders al snel het idee hebben dat ze nergens recht op hebben: *'De mensen die een stadspas hebben of een uitkering, die zitten goed. Maar de mensen die net boven die 130 procent zitten, daar moet de gemeente wat aan gaan doen. Het is niet zichtbaar, vind ik, dat ouders een stadspas kunnen aanvragen als je werkt. Dat wist ik ook niet, tot een bepaald inkomen heb je recht op een stadspas. [...] Ouders weten dat niet.'* De schoolmedewerkers zien de duidelijke meerwaarde van dergelijke bijeenkomsten. Buiten dat ze via die weg ouders van specifieke informatie kunnen voorzien, bieden ze ook een mogelijkheid om 'reclame te maken' voor bijvoorbeeld het familieservicepunt.

Bij de school waar er (nog) relatief weinig cursussen en informatiebijeenkomsten voor ouders gericht op armoede/financiën worden georganiseerd is dat o.a. te wijten aan de afwezigheid van de budgetconsulent op school; deze school zou hiermee aan de slag gaan maar de consulent was een groot deel van het schooljaar uitgevallen; hierdoor is dit niet van de grond gekomen. Een belangrijke les hierbij is dat dergelijke activiteiten geagendeerd en belegd moeten worden binnen de school, zodat ze ook doorgang kunnen vinden als er een medewerker (onverwacht) uitvalt.

Ouderperspectief op bevorderen van kennis en vaardigheden van ouders

Net zoals bij de algemene activiteiten in het kader van ouderbetrokkenheid wordt er door veel ouders benoemd dat er een aanbod is op school om de financiële kennis en vaardigheden te verhogen, maar dat het lastig blijft voldoende mensen te werven om hieraan deel te nemen. Veel van deze activiteiten worden slechts door een kleine groep ouders bezocht. Uitzonderingen daarop zijn de langdurige cursussen, bijvoorbeeld rondom opvoeding of taalontwikkeling, maar dat gaat vaak maar om een beperkt aantal beschikbare plaatsen en ook is daar indirect een link met armoede/schulden. De interesse voor meer incidentele, informerende bijeenkomsten rondom het thema armoede of financiële problemen is beperkt, zo geven zij aan. De berichtgeving vanuit school, vaak via de ouderapp gecommuniceerd, wordt volgens de ouders in de groepsgesprekken lang niet door iedereen goed gelezen. Een persoonlijke benadering is volgens hen nodig om een breder publiek te bereiken.

Opvallend is dat sommige ouders ook opmerken dat juist de ouders waarvan zij denken dat zij de informatie rondom bijvoorbeeld armoedeverzoeken nodig kunnen hebben, niet altijd aanwezig lijken te zijn op dergelijke bijeenkomsten. Mogelijk is de frequentie van de bijeenkomsten daarvoor ook te laag, waardoor mensen de kans missen als ze een keer niet kunnen. Daarbij geeft een aantal ouders aan dat zij zelf denken dat het geen zin heeft om naar dit soort bijeenkomsten te gaan omdat ze nergens recht op hebben, bijvoorbeeld omdat ze geen stadspas hebben. Zij denken dan automatisch dat het hun niets oplevert. Ouder: *'Ja. Je hebt geen recht op de stadspas en de vergoedingen, dat soort dingen. Ik kan wel gaan aankloppen, maar ik weet al dat ik het niet krijg.'* Ouders geven aan dat het een probleem is als je als ouder geen stadspas hebt, zij hebben het gevoel dan tussen wal en schip te vallen, omdat veel

regelingen, zoals bijvoorbeeld de ouderbijdrage voor school of kosten voor schoolreisjes op basis van de stadspas worden toegekend. =. Zo zegt een ouder: *'Mensen met een bijstandsuitkering hebben heel veel voordelen en voor werkende armen is er helemaal niks.'* Ouders ervaren dit als een groot probleem en denken dat hier niets aan te doen is.

3.4.4 Binnen de school hulp bieden bij financiën

Alle drie de scholen hebben zich als nadrukkelijk doel gesteld om ouders binnen de school te kunnen ondersteunen met (financiële) vragen. Daarom is op twee scholen een 'familieservicepunt' ingesteld. Dit is een inlooppunt waarbij een budgetcoach van het buurtteam, soms in combinatie met een Ouder-Kind-adviseur, op bepaalde vaste tijden/dagen aanwezig is; vaak gaat het om een dagdeel per week. Deze externe medewerkers staan in nauw contact met het schoolbestuur en kunnen ouders snel en laagdrempelig helpen en zo nodig doorverwijzen naar andere instanties. Op een van de scholen was een dergelijk punt al aanwezig; met hulp van het actieonderzoek is dat hier geïntensiveerd.

Schoolperspectief op binnen de school hulp bieden bij financiën

Familieservicepunt: toeleiding

Het idee van het familieservicepunt binnen de school is dat ouders binnen een vertrouwde setting (de school) ondersteuning kunnen zoeken voor hun vragen én dat ouders binnen de school makkelijk doorgeleid kunnen worden naar het familieservicepunt als medewerkers van de school het idee krijgen dat ouders wat extra ondersteuning zouden kunnen gebruiken. De aanwezigheid van de buurtteammedewerker wordt vaak gecommuniceerd via de ouderapp. Daarnaast hebben de buurtteammedewerkers flyers gemaakt die verspreid worden (fysiek en online). Een van de scholen heeft het familieservicepunt ook feestelijk geopend om hier extra bekendheid aan te geven. Ook helpt het als de buurtteammedewerker af en toe voor de deur staat en een bekend gezicht wordt voor ouders. Ten slotte kunnen ouders elkaar ook attenderen op de aanwezigheid van het familieservicepunt, zodat er een sneeuwbaaleffect ontstaat. Het verschilt nog per school hoe druk het familieservicepunt wordt bezocht. Op de scholen waar het familieservicepunt nog relatief kortgeleden is opgestart is de ervaring dat er nu nog logischerwijs weinig ouders zijn die zichzelf aanmelden of inlopen. Over het algemeen komen mensen vooral via via binnen, bijvoorbeeld na het bezoeken van een koffie-ochtend of een voorlichtingsbijeenkomst waar ze op het familieservicepunt geweest zijn of via een doorverwijzing binnen de school. Dit heeft ook tijd nodig. Op de school waar het inloopsprekkuur al eerder was opgestart is te zien dat het spreekuur goed wordt bezocht en ouders ook zelf binnenlopen. De ouders vertrouwen de buurtteammedewerker en zien haar als onderdeel van de school, soms nemen ze bijvoorbeeld ook hun buurvrouw mee. De directeur van de school geeft aan: *'Vijf jaar geleden was het eerder andersom: dan schaamden ze zich meer als ze naar school moesten, maar nu is dat niet meer zo: iedereen komt gewoon. Ze vinden het niet meer erg om op mijn kantoor [nb: waar af en toe het spreekuur kon plaatsvinden] te zitten. Ze zijn vrij open. Dat is wel echt bijzonder. Het maakt ze niet zoveel meer uit.'* Op een aantal scholen speelt het vermoeden dat er nog veel ouders zijn die wel hulp kunnen gebruiken maar nu nog niet komen. Het wordt als helpend ervaren als de buurtteammedewerker of de OKT-adviseur 's ochtends op het schoolplein staat om de ouders te begroeten en een praatje aan te knopen, zodat deze medewerkers echt bekende gezichten op school worden en er onderling vertrouwen is. Ook is het fijn als het docerend personeel en de buurtteammedewerker of OKT-adviseur elkaar kennen zodat er laagdrempelig doorverwezen kan worden. Op sommige scholen gaat dat al goed, op andere kan dit nog beter.

Familieservicepunt: organisatie

Per school verschilt het waar (niet altijd in het familieservicepunt zelf) en wanneer de spreekuren plaatsvinden. Ook verschilt het door wie het familieservicepunt bezet wordt: niet op elke school is op hetzelfde moment een combinatie van een buurtteammedewerker en een OKT-medewerker aanwezig, dus soms nemen deze taken van elkaar over. In de periode van monitoring was er relatief veel uitval onder de buurtteam-medewerkers op de scholen, wat de zaak extra bemoeilijkt. Het spreekuur kan dan immers soms tijdelijk niet doorgaan, waardoor de bekendheid van het familieservicepunt onder ouders afneemt en bovendien moet de nieuwe medewerker het vertrouwen van ouders weer opnieuw opbouwen; het vertrouwen dat er is opgebouwd is persoonsgebonden en kan ook snel weer wegvalen. Het kan hierbij wel helpen als de buurtteammedewerker en OKT'er tijdelijk elkaars werk opvangen. Zo geeft een OKT-medewerker aan: *'Ik merkte dat op het moment dat je aangeeft: daarvoor moet je naar het buurtteam, dan komen ouders daar niet aan. Daarom heb ik het zelf opgepakt en dat is goed gekomen. Ouders benaderen me soms nog steeds.'* De buurtteam- en OKT-medewerkers zijn doorgaans één of twee dagen aanwezig op school voor het beantwoorden van vragen van ouders. De ervaringen van de scholen met het familieservicepunt zijn goed, zolang 'alles loopt zoals het moet lopen'. Idealiter is er een combinatie van een OKT-medewerker en een buurtteammedewerker die beiden op dezelfde dagen op school aanwezig zijn, zodat ouders hen makkelijk weten te vinden en de medewerkers ook met elkaar kunnen uitwisselen; vaak lijkt er namelijk sprake te zijn van een vraag-achter-de-vraag: ouders komen in eerste instantie met een relatief eenvoudige vraag aan, maar er blijkt dan meer aan de hand. Dan is het fijn om samen af te kunnen stemmen. Het helpt als zowel de OKT'er als de buurtteammedewerker voor het docerend en ondersteunend personeel goed vindbaar en bereikbaar is binnen de school en bijvoorbeeld ook aanwezig is bij teamdagen. Dit is echter niet altijd haalbaar; veel buurtteammedewerkers en OKT'ers werken voor verschillende scholen op verschillende dagen en krijgen een afgebakend aantal uren per school waardoor het soms lastig is de agenda's onderling op elkaar af te stemmen en tijd vrij te maken voor het bijwonen van bepaalde overleggen of activiteiten. Ouders helpen via het familieservicepunt kan, afhankelijk van de vraag waar ouders mee komen, best wat tijd in beslag nemen; doordat buurtteammedewerkers maar een beperkt aantal uren per week op de scholen aanwezig zijn kost het soms een aantal weken (want meerdere gesprekken) voor een ouder geholpen is. Ook het overwinnen van een taalbarrière en het opbouwen van voldoende vertrouwen om de vraag achter de vraag te achterhalen kost extra tijd.

Familieservicepunt: welke vragen?

De meeste vragen bij het familieservicepunt gaan over het aanvragen van bepaalde voorzieningen, zoals de scholierenvergoeding, sporten via het Jeugdsportfonds, een stadspas, bijzondere bijstand of bijvoorbeeld kwijtschelding van bepaalde belastingen. Vaak ondersteunt de buurtteammedewerker dan bij het invullen van formulieren, bellen met instanties of digitale aanvragen. Soms betreft het complexere hulpvragen. Zo is een buurtteammedewerker van één school mee geweest met een moeder naar hulpinstanties in de buurt, omdat zij alleen die stap niet durfde te zetten. Vragen over bijvoorbeeld schuldhulpverlening worden op het moment van de monitoring nog relatief weinig gesteld, merken de buurtteammedewerkers op. De buurtteammedewerkers vertellen dat er veel sprake is van angst voor gemeentelijke instanties. Daardoor kan het soms gebeuren dat mensen niet naar het buurtteam op school durven te komen; zij hanteren immers dezelfde logo's als die van de gemeente Amsterdam. Buurtteammedewerker: *'Dat heb ik al als ik flyers uitdeel met kruisjes van de gemeente, dan doen ze weer een stap terug [...] Dat rood met wit met kruisjes, dat zorgt toch voor die angst. Er zijn heel veel mensen die angst zaaien ook.'* Een OKT'er die betrokken is bij het familieservicepunt benoemt: *'Ik heb precies hetzelfde. Want ik ben dan de jeugdbescherming "die de kinderen weg komt halen".'* Als er al schulden geconstateerd worden door een buurtteammedewerker op school, dan is de drempel om dit pro-

bleem verder op te pakken bij ouders nog hoog; zij willen vaak niet verder doorverwezen worden. Wel is er een begin gelegd om hierover in gesprek te gaan. De buurtteam-medewerkers proberen ouders waar dit aan de orde is zo goed als mogelijk zelf te helpen. In het geval dat een buurtteammedewerker (tijdelijk) afwezig is worden deze zaken soms ook opgepakt door een okt'er. Zo zegt een van hen: *'Ik vraag ouders soms: willen jullie dat ik het doe? Ik kan ook verwijzen naar het buurtteam (externe locatie)? Maar dat willen ze niet. Ik weet dat ze dan ook niet gaan. Ik wil ze niet kwijtraken en niet kwetsen.'* De school waar het familieservicepunt al langer bestaat ziet wel dat sommige ouders in de loop der tijd simpele vaardigheden als voorzieningen aanvragen inmiddels geleerd hebben, of soms worden ze automatisch toegekend. Ze winnen het vertrouwen en komen vervolgens met complexere vragen weer terug, zoals hoe om te gaan met schulden.

Verschil inloopsprekuren Familie School en familiepaketschool

Vanuit de zogenaamde 'familiepakket'-middelen van de gemeente Amsterdam is het ook voor niet-Familie Scholen mogelijk een buurtteammedewerker voor een aantal uren per week in te zetten. Deze scholen zijn niet onderzocht binnen dit onderzoek, maar sommige buurtteammedewerkers die we hebben gesproken draaien ook mee op scholen die geen Familie School zijn. Als hun gevraagd wordt of zij verschillen zien, geven ze wel aan dat ze het gevoel hebben dat op de Familie Scholen het spreekuur beter is ingebed in de school. Zowel qua signalering als qua contact met het team. Zo zegt een buurtteammedewerker: *'Er is minder laagdrempeligheid, het gevoel tussen collega's is daar misschien minder. Ook qua signalering, dat ze het niet opmerken. Ik krijg die signalen dan niet, ik kan wel blijven flyeren.'* Een ander geeft aan: *'Er wordt samengewerkt en dat voel je. Maar op de andere scholen voel ik me er helemaal alleen voorstaan en moet ik het zelf uitzoeken, moet ik mensen gaan mailen en de juffen gaan benaderen [...] op de Familie School gaat het veel beter.'*

Profiel buurtteammedewerker familieservicepunt

Uit alle gesprekken die we hebben gevoerd blijkt dat het belangrijk is dat de buurtteammedewerkers op school aan een bepaald profiel voldoen. Het liefst werken ze outreachend (ze gaan eropaf), zijn ze goed zichtbaar, stralen ze vertrouwen uit, hebben ze kennis van de sociale kaart (bijvoorbeeld als ouders vaardigheden willen ontwikkelen of bepaalde hulp zoeken die zij zelf niet kunnen bieden), zijn ze vindingrijk en flexibel. Ook moeten ze fouten durven maken. Maar de praktijk is weerbarstig; veelal zijn buurtteammedewerkers zelf ook ouders waardoor ze 's ochtends hun eigen kinderen naar school moeten brengen en niet altijd in de ochtend op school aanwezig kunnen zijn en de flexibiliteit maar beperkt is. Bovendien is het voor buurtteam en okt-medewerkers soms ook schipperen tussen wat ouders nodig hebben en wat er vanuit de werkgever (het buurtteam) wordt verwacht. Een van de medewerkers van de scholen benoemt het als volgt: *'Hoe kan ik deze ouders helpen en wat is voor hen helpend?'* Maar deze hulp is wellicht niet altijd passend bij de taakomschrijving die er voor de buurtteammedewerker ligt. Kun je bijvoorbeeld met een ouder meegaan om hulp te vragen bij een andere organisatie? Is er ruimte om mee te draaien bij andere activiteiten op school? Dat is voor buurtteammedewerkers soms zoeken, want het liefst stel je zowel ouders als de werkgever tevreden. *Volgens een familieservicepuntmedewerker is het belangrijk om experimenteerruimte te hebben: 'Het is ook experimenteren. Je moet doen waar de mensen behoefte aan hebben. Dus je hebt iemand nodig die het leuk vindt maar daar ook in gefaciliteerd wordt. Je kunt niet alles in aparte hokjes doen.'* Juist ook met het oog op de angst die sommige ouders hebben voor (gemeentelijke) instanties lijkt het belangrijk om als buurtteammedewerker te werken aan het vertrouwen en mensen niet te snel weer door te verwijzen als ze hier nog niet klaar voor zijn.

Doorontwikkeling familieservicepunt

Sommige scholen willen de komende jaren het familieservicepunt uitbreiden om zo niet alleen ouders die verbonden zijn aan de school, maar ook hulpvragers in de wijk te kunnen bedienen. Eén school is bijvoorbeeld bezig met spelochtenden waar ook ouders uit de wijk naartoe komen, hoewel de directeur aangeeft dat er eigenlijk genoeg 'werk aan de winkel' is voor de ouders van de school zelf. Directeur: *'We zitten alleen nog wel echt heel erg in de fase waarop de eerste focus echt op de ouders van onze school ligt, vooral met de cijfers van 51 procent in ons achterhoofd; allemaal kinderen die wonen in een gezin met een laag inkomen. Daar is eigenlijk al genoeg werk voor te doen. In januari start hier wel een spelochtend waar ouders vanuit de wijk komen; besproken is dat het inloopspreekuur van het buurtteam dan ook bereikbaar is voor die ouders die daar komen, dus op die manier is er al wel enige link.'* Dezelfde school is ook bezig met het instellen van een sportspreekuur in het familieservicepunt van waaruit ouders ook toegeleid kunnen worden naar sportactiviteiten in de wijk. De directeur geeft aan: *'Dat sportspreekuur kan in elk geval alvast een verbinding maken met de wijk.'* Maar de meeste scholen willen het eerst voor de eigen school goed op orde hebben alvorens die stap naar de bredere wijk te maken. Ook is er enige schroom om een familieservicepunt open te stellen voor (andere) buurtbewoners: scholen geven bijvoorbeeld aan dat je dan ook niet goed weet 'wie je de school binnenhaalt'. Als iemand afwijkend gedrag vertoont, hoe ga je daar dan binnen de school mee om?

Beperkingen bij binnen de school hulp bieden bij financiën

In het onderzoek zien we dat er op de onderzochte scholen vaak een spanningsveld is tussen aan de ene kant 'het kind centraal' willen stellen, het kind dat overal aan mee moet kunnen doen, en aan de andere kant de brede beschikbaarheid van allerhande voorzieningen, zoals fietsen, schoolmaterialen, ontbijtpakketten, etc. We zagen op één school dat de bekendheid van de beschikbare middelen onder ouders zodanig groeide dat de school hier ook weer grenzen aan moest stellen; de middelen om (materieel) te ondersteunen zijn immers niet oneindig en ook is altijd onzeker hoelang deze blijven bestaan. Om duurzaam te kunnen investeren in de armoedesituatie van ouders is het daarom wel van belang dat zij goed bereikt worden en ondersteund worden met middelen waar nodig, maar dat er – uiteindelijk – ook gewerkt wordt aan het structureel verbeteren van hun positie, zowel beleidsmatig als bijvoorbeeld door het aanleren van vaardigheden en competenties om aan het werk te gaan of te leren sparen

Ouderperspectief op binnen de school hulp bieden bij financiën

Ook met ouders is besproken hoe zij de mogelijkheid ervaren om op school hulp bij financiën te kunnen krijgen. De meningen hierover wisselen; op zich zijn ouders positief over het bestaan van laagdrempelige hulp binnen school, maar veel ouders geven aan dat het best een hoge drempel is om binnen te stappen bij een familieservicepunt. Er is volgens de ouders op twee van de scholen veel sprake van schaamte en wantrouwen als het gaat over financiële zaken. Zo bleek een initiatief op één van de scholen om ouders een weggeefwinkel te laten runnen geen succes; daar kwamen weinig ouders op af, vermoedelijk omdat ouders zich schaamden om daar openlijk naartoe te gaan. Ook komt in de gesprekken met ouders terug dat sommige mensen bang zijn om hulp te vragen uit angst dat er een melding wordt gedaan waardoor ze hun kinderen kwijt zouden raken: *'Ik heb ook weleens iemand horen zeggen van ja, als ik straks ga zeggen dat ik schulden heb, dan denken ze straks dat ik niet voor mijn kind kan zorgen en dat ik niet genoeg heb en niet genoeg eten geef, en dan komt jeugdzorg en dan wordt mijn kind afgepakt.'*

Tegelijkertijd staan de meeste ouders er wel positief tegenover om de financiële hulp via school op te starten: *'Ik denk wel dat daar wel echt een kans ligt voor de school, omdat zij die vertrouwensrelatie hebben,*

om de partijen waar wantrouwen over is aan zich te binden en uiteindelijk richting de ouders te gaan.' Maar ook dan is het belangrijk dat de zichtbaarheid en privacy van ouders goed bewaakt wordt: 'Het is ook moeilijk om op hulp af te stappen, er is trots en schaamte. Hier is het vertrouwder. [...] Als je hier binnenloopt kan het voor alles zijn als ouder, dat weet niemand. Terwijl als je bij een instantie komt en iemand ziet jou daar dan zien ze je daar en denken ze: die heeft het vast moeilijk.'

Ook ouders zijn het erover eens dat er eerst vertrouwen moet zijn voor mensen de drempel om hulp te vragen over durven. Door een aantal ouders wordt aangegeven dat zij niet goed weten wie de betrokken buurtteammedewerker of ouder is; als deze in een hokje of kamer blijft zitten ontstaat er geen bekendheid. Zichtbaarheid is dus van groot belang. Het zou volgens een aantal ouders het beste werken om (nieuwe) ouders altijd eerst laagdrempelig uit te nodigen voor bijvoorbeeld een koffieochtend, via die weg het vertrouwen op te bouwen en wat informatie te geven over het familieservicepunt, om op die manier te zorgen dat er meer aanloop komt.

Opvallend is dat op een van de drie scholen waar het inloopspreekuur al langer draait er meer bekendheid binnen de school lijkt te zijn en het taboe rondom het praten over armoede en financiële problemen ook minder aanwezig lijkt: ouders geven aan dat ze hier goed met elkaar over kunnen praten, zeker in deze financieel zwaardere tijden waarin meer mensen worden geraakt. Het spreekuur en de buurtteammedewerker zijn bij de meeste ouders goed bekend en er wordt veel gebruik van gemaakt, soms zijn er zelfs wachtrijen. De buurtteammedewerker wordt door sommige ouders 'de moeder van de school' genoemd. Tegelijkertijd merken sommige ouders op dat gesprekken niet altijd anoniem gevoerd kunnen worden, bijvoorbeeld vanwege ruimtegebrek. Volgens ouders is het wel een belangrijke randvoorwaarde dat er niemand met de gesprekken kan meeluisteren.

3.4.5. Droomrealisatie

Terugkijkend is er in korte tijd enorm veel gerealiseerd op de drie scholen. Aan de start van het laatste monitoringgesprek vroegen we de schoolmedewerkers te reflecteren op de droom die zij een paar jaar geleden in een Verandertheoriesessie gezamenlijk hadden geformuleerd ten aanzien van de armoedeaanpak op school.

Over het algemeen kijken de medewerkers hier tevreden op terug; de randvoorwaarden zijn vaak op orde en er zijn ook zeker stappen gezet als het gaat om bijvoorbeeld het komen tot een gedeelde visie binnen de school. De scholen zijn ook tevreden met het realiseren (of versterken) van het familieservicepunt; dit biedt mogelijkheden om het welbevinden van de gezinnen die verbonden zijn aan school te vergroten en daar profiteren de kinderen uiteindelijk weer van. Een van de buurtteammedewerkers geeft daarbij aan dat ze in de afgelopen periode ouders bepaalde vaardigheden heeft aangeleerd zodat ze zichzelf nu beter kunnen redden. Door een van de directeuren wordt aangegeven dat ze na reflectie ook terug zijn gekomen van bepaalde ideeën uit de oorspronkelijke droom: zo nam een van de scholen zich eerst voor om ouders cultureel-sensitief te 'heropvoeden', bijvoorbeeld door erop aan te sturen dat er binnen school alleen maar Nederlands werd gesproken. Maar ze zagen dat het juist ook van belang was om aan te sluiten bij de ouders, dus nu hebben ze dat losgelaten en proberen ze juist de verbinding te zoeken met ouders en zich ervan bewust te zijn wat zij nodig hebben. Over het algemeen zijn de medewerkers van de scholen tevreden met wat ze tot nu toe hebben bereikt, al blijkt de aanpak ook kwetsbaar op het moment dat sleutelfiguren, zoals de buurtteammedewerker op school, uitvalt. Ook is het goed bereiken en betrokken houden van ouders een continue uitdaging. Daarbij is het de scholen die onlangs zijn gestart met het familieservicepunt ook nog niet altijd (voldoende) gelukt om de wijk bij het familieservicepunt te betrekken, al worden hier al de eerste voorzichtige stappen in gezet.

Het ontwikkelen van een armoede-aanpak op scholen staat nog redelijk in de kinderschoenen, maar er komt steeds meer informatie over hoe scholen aan de slag kunnen met armoede/schulden. De handreiking 'armoede op scholen' ontwikkeld door de Hogeschool Rotterdam en Hanzehogeschool Groningen biedt belangrijke handvaten hiervoor. In de handreiking staan werkwijzen (voorzien van concreet voorbeeldmateriaal) die scholen naar eigen wens op maat kunnen maken en kunnen gebruiken om gezinnen in armoede te ondersteunen. De werkwijzen zijn gebaseerd op een verkenning van goede praktijken en pilots op scholen (met inbreng van leerlingen en ouders), expertmeetings, literatuur en internetstudie. De werkwijzen zijn onderverdeeld in drie categorieën en richten zich op: het signaleren en bespreekbaar maken van armoede, het ondersteunen bij armoede en het stimuleren van leerlingen en ouders, om zo bij te dragen aan toekomstkansen voor alle leerlingen en aan het doorbreken van de cirkel van armoede (Lusse en Kassenberg, 2020). Daarnaast kunnen scholen die aan de slag willen gaan met een eigen armoedeaanpak leren en indien mogelijk uitwisselen met de drie Amsterdamse Familie Scholen die meededen in dit actieonderzoek. Dit onderzoek is uitgevoerd op drie Amsterdamse Familie Scholen waar het bevorderen van kansengelijkheid een centraal thema is en die specifiek daarbinnen onder meer aan de slag wilden gaan met het signaleren en tegengaan van armoede. Echter we zijn ervan overtuigd dat het vormgeven van een armoede-aanpak op elke school mogelijk is, dus dat het niet voorbehouden is aan Amsterdamse Familie Scholen. Er moet echter wel altijd voldoende ruimte zijn voor maatwerk, want elke school kent andere noden en behoeften; scholen die nu een armoede-aanpak hebben ontwikkeld kunnen inspirerend werken voor scholen die hier nog zoekende in zijn. De geleerde lessen uit ons onderzoek kunnen hierbij helpen. We zetten ze hier op een rij. De lessen vloeien voort uit wat er in het vorige hoofdstuk uiteengezet is over de resultaten, aangevuld met tips die de respondenten hierover zelf gaven.

1. Armoede-aanpak: signaleren, ouderbetrokkenheid, bevorderen van kennis en vaardigheden bij ouders

Wat betreft het signaleren van armoede gebeurt dit op de drie onderzochte scholen op verschillende manieren: door het inzetten van een signaleringslijst, het doen van een intakegesprek met ouders, het laten doen van huisbezoeken door leerkrachten, dan wel door gebruik te maken van sleutelfiguren. Ouders benoemen hierbij nadrukkelijk ook de functie die actieve/betrokken ouders kunnen hebben in het signaleren en doorverwijzen naar bijvoorbeeld een familieservicepunt. Voldoende ouderbetrokkenheid is een randvoorwaarde om gezinnen via de school te (kunnen) ondersteunen op het gebied van financiën. Immers; als ouders zich niet betrokken voelen bij de school zullen zij zich ook niet snel tot de school wenden om hulp te vragen of deelnemen aan activiteiten vanuit school om nieuwe vaardigheden op te doen. Ook kunnen signalen van armoede vanuit school (beter) met ouders worden besproken waar vertrouwen mee is opgebouwd. Dergelijke activiteiten kunnen zorgen voor verhoging van het sociaal netwerk van ouders. Ouders voelen zich dan bijvoorbeeld collectief verantwoordelijk voor elkaars welzijn en ondersteunen elkaar, eventueel ook bij geldzorgen. In ons onderzoek vonden we genoeg manieren om ouderbetrokkenheid te bevorderen: van het instellen van een ouderkamer tot het organiseren van feesten op school. Zichtbaarheid en laagdrempeligheid zijn bij al deze activiteiten van primair belang. Om ouders te bereiken is een persoonlijke benadering onontbeerlijk. Zo zegt een schoolmedewerker: *'Ga bijvoorbeeld het schoolplein op, praat met de ouders terwijl ze buiten aan het wachten zijn of bij de napraat, dan hebben ze een moment dat ze hun oren open hebben. Win de*

ouders voor je. Als zij op de hoogte zijn kunnen ze het ook weer doorgeven aan andere ouders die niet de tijd hebben om daar te kletsen. Je moet zo veel mogelijk mensen op de hoogte brengen van wat je doet en wat de mogelijkheden zijn.' Een brugfunctionaris of oudercontactfunctionaris kan hierbij helpen, bijvoorbeeld door ouders aan te spreken op het schoolplein. Daarnaast kan er ondersteunend gebruik gemaakt worden van flyers en communicatie via de ouder-app, maar vooral fysiek contact is volgens de onderzochte medewerkers en ouders belangrijk. Activering van ouders om zich te ontwikkelen, is ook een investering in hun kinderen. In ons onderzoek zien we verschillende manieren waarop dit gebeurt: bijvoorbeeld door het organiseren van langer durende cursussen of eenmalige bijeenkomsten, direct of indirect gerelateerd aan armoede/schulden. Ook wat betreft dit aanbod is een persoonlijke benadering nodig om een breder publiek te bereiken. De opkomst bij meer incidentele, informerende bijeenkomsten rondom het thema armoede of financiële problemen is echter op de scholen (nog) beperkt. Het lijkt raadzaam deze bijeenkomsten regelmatig te herhalen en ouders ook via andere activiteiten op school hierover op de hoogte te brengen.

2. Focus van de armoede-aanpak en binnen de school hulp bieden bij financiën: werk samen in bijvoorbeeld een familieservicepunt

Belangrijk is om ook als school na te denken over de focus van je armoede-aanpak: wil je de focus op de ouders van de school houden of ook buurtbewoners betrekken? Alle drie de scholen hebben de droom om (op den duur) buurtbewoners te betrekken/bereiken bij bijvoorbeeld het familieservicepunt. Een van de scholen is daar een voorzichtig begin mee aan het maken door het organiseren van spelochtenden waar ook ouders uit de buurt naartoe komen die dan ook gebruik zouden kunnen maken van het familieservicepunt. Ook komt daar een sportinloopspreekuur dat ouders toe kan leiden naar sportvoorzieningen in de wijk. Voordeel van focus op (alleen) de school is dat je zicht hebt op de doelgroep. Wanneer besloten wordt om de buurt erbij te betrekken is het goed om na te denken hoe bijvoorbeeld om te gaan met mensen die de school in lopen en afwijkend verdrag vertonen, aldus enkele schoolmedewerkers. Wanneer er gekozen wordt voor samenwerking met organisaties in de buurt, bijvoorbeeld door hen te betrekken in een familieservicepunt is het belangrijk goed na te denken over de organisaties die je bij je armoede-aanpak betreft, om daar vervolgens ook heldere afspraken mee te maken. Specifiek bij de Amsterdamse Familie Scholen die een armoede-aanpak voorstaan kan nauwe samenwerking met bijvoorbeeld het buurtteam belangrijk zijn: bijvoorbeeld door het inzetten van iemand die in een familieservicepunt op gezette tijden in de school aanwezig is om ouders te helpen met vragen die direct dan wel indirect over financiën gaan. In ons onderzoek zien we dat inzet van een buurtteammedewerker vaak erg gewenst was (zowel door de school als het buurtteam) maar dat dit eigenlijk ook altijd met hobbels gepaard ging. Het is daarom belangrijk om goede afspraken met de samenwerkende buurtteamorganisatie te maken over:

- a) het profiel van de buurtteammedewerker, waarbij zichtbaarheid en flexibel outreachend werken naar ouders zeer essentieel blijkt
- b) welke taken/bevoegdheden hij/zij heeft in afstemming met het schoolmedewerkers en op welke momenten deze persoon op school is (bij voorkeur ook af en toe 's ochtends op het schoolplein, bij teambijeenkomsten en bij feesten of activiteiten op school)
- c) wat er gebeurt als iemand ziek wordt of uitvalt? Vaak komt het werk dan op het bordje van de schoolmedewerker terecht die daar geen tijd voor heeft of valt een deel van de gestarte activiteiten weg.

Het was bijvoorbeeld niet altijd makkelijk om een buurtteammedewerker te vinden die op bepaalde vaste momenten in school zichtbaar aanwezig is (bijvoorbeeld 's ochtends vroeg voor schooltijd en 's middags na schooltijd op het plein staan, bij schoolactiviteiten op ouders afstappen etc). Bovendien is het belangrijk voor buurtteammedewerkers om in overleg met de school te werken aan bekendheid en een persoonlijke benadering van ouders; bijvoorbeeld door gelijk te starten met een startbijeenkomst/koffieochtend en dit regelmatig te herhalen. Op deze manier ontstaat er gelegenheid om kennis te maken en te vertellen wie je bent en wat je doet en om duidelijk maken aan ouders bij wie ze voor wat terecht kunnen. Buurtteams kampen ook nog eens met personeelstekorten en personele wisselingen en daarnaast moet een buurtteammedewerker ook in het schoolteam passen, want een familieservicepunt vraagt om een nauwe samenwerking met bijvoorbeeld de directie, OCA, en leerkrachten. Zij moeten zich prettig en vertrouwd voelen bij een buurtteammedewerker zodat ze met een gerust hart ouders naar hem of haar kunnen doorverwijzen middels een warme overdracht nadat zij signalen hebben van ouders met geldzorgen.

Ook moeten ouders zich prettig voelen bij de medewerker van het buurtteam; er moet een vertrouwensrelatie mee opgebouwd kunnen worden, want een familieservicepunt werkt alleen goed met 'vertrouwde vaste gezichten': personele wisselingen zijn niet bevorderlijk voor succes en kunnen er zelfs voor zorgen dat ouders helemaal wegblijven.

Nu steeds meer scholen werken met buurtteammedewerkers zou het goed zijn om hier voorafgaand aan het vormgeven van een armoede-aanpak op gemeentelijk niveau expliciete aandacht voor te vragen, omdat dit echt een zeer cruciale randvoorwaarde is voor het welslagen van een armoede-aanpak waarbij je werkt met een familieservicepunt. De gemeente zou hier faciliterend en aansturend in kunnen zijn door hier duidelijke afspraken over te maken met de buurtteams.

3. Commitment van zowel schoolmedewerkers, ouders als externe partijen

De methode waarmee de drie scholen tot een Verandertheorie zijn gekomen werkte goed om tot een 'gedragen', onderbouwde armoede-aanpak te komen. Het zou goed zijn om de eerste stap in het actieonderzoek (aparte groeps gesprekken met alle betrokkenen) als school periodiek te blijven herhalen om de ontwikkelde armoede-aanpak actief te houden en bij te kunnen stellen. Zo kun je je als school met alle betrokkenen telkens afvragen: 'Zijn we nog op de goede weg, wat willen we bijsturen?' Ouders blijvend bij een armoede-aanpak betrekken is hierbij van essentieel belang. Want op het moment dat ouders zich niet gehoord voelen of het aanbod niet aansluit bij hun behoeften is het heel lastig om hen betrokken te krijgen. Vaak wordt gezegd dat het moeilijk is om met ouders over armoede/schulden te praten omdat daar nog steeds een taboe op rust, echter ons onderzoek laat zien dat door te werken met creatieve interviewvormen, bijvoorbeeld indirect startend met het onderwerp in de derde persoon – 'in deze buurt is veel armoede, herkennen jullie dat of juist helemaal niet?' – er veel mogelijk is. Daarbij vraagt het vooral veel (onderling) vertrouwen om het onderwerp goed bespreekbaar te maken. Voorbeelden uit de drie Familie Scholen laten zien dat als iemand langdurig gecommitteerd is aan de school en goed zichtbaar is, of als ouders elkaar regelmatig spreken, de drempel om te spreken over dit soort kwesties verlaagd wordt.

(Blijvend) commitment van schoolmedewerkers is ook belangrijk. Een betrokken schoolleider, een goed plan en een in de school gedeelde visie is onontbeerlijk. Alle schoolmedewerkers moeten de urgentie voelen om met de afgesproken activiteiten in het kader van de armoede-aanpak aan de slag

te willen gaan. Schoolmedewerker: *'Je moet mensen erin meekrijgen: iedereen moet het voelen, daar begint het mee. En dan kijken: welke activiteiten dan, hoe ga je uitvoeren, welke mensen betrek je, hoe ga je het faciliteren?'* Vervolgens is borging en zorgen dat alles goed overgedragen wordt als iemand uitvalt cruciaal. Bovendien is het goed je als school van tevoren af te vragen hoe groot je je aanpak maakt en wie je er binnen de school vervolgens allemaal bij betrekt. De ene school kiest er bijvoorbeeld bewust voor om er een klein team bij te betrekken en de rest van het schoolmedewerkers niet te belasten met Familie School-activiteiten, waardoor er vaak ook een bewuste keus is voor 'minder activiteiten'. De andere school betreft juist heel bewust alle schoolmedewerkers erbij en vraagt een bepaalde mindset van (nieuwe) medewerkers: mensen die die stap extra willen zetten om armoede te signaleren en daar actie op te ondernemen, bijvoorbeeld door in gesprek te gaan met ouders. Deze aanpak vraagt van personeel op de scholen duidelijk meer dan de primaire schooltaken en dat ligt wellicht niet iedereen. Uit de gesprekken vernamen we dat dit een reden kan zijn dat ook niet iedereen op een Familie School wil werken, omdat het toch wel een extra investering vraagt: *'Het is ook een bepaalde roeping. Je moet ook een "mensenmens" zijn en nieuwsgierig zijn.'* Anderzijds trekt dit ook juist de mensen aan die enthousiast en bereidwillig zijn en dat zijn wel onderdelen van die mindset die bijdragen aan een armoede-aanpak waar een heel schoolteam bij betrokken wordt.

Commitment van externe partijen is ook belangrijk, vooral wanneer er sprake is van de (door)ontwikkeling van een familieservicepunt: essentieel is dat er korte lijntjes zijn, goed contact met sleutelfiguren en dat er snel geschakeld kan worden.

4. De rol van ouders in de uitvoering van een armoede-aanpak

Ouders betrekken in het opzetten en vormgeven van een armoede-aanpak is belangrijk. Het is daarbij belangrijk te proberen ook die ouders te betrekken die niet direct zichtbaar zijn en niet in de ouderraad zitten: ook hun stem is belangrijk om mee te nemen. Hier zijn allerhande methodes/manieren voor ontwikkeld (www.nji.nl) en in hoofdstuk 3 gaven we weer hoe de scholen dit vormgeven, waarbij ouders zelf aangeven dat actieve ouders andere ouders kunnen mobiliseren. Aandacht voor inclusie is daarbij belangrijk. Nu worden er op de scholen vooral moeders bereikt en op sommige scholen zijn er ook duidelijk culturele scheidslijnen. Het blijft op scholen vaak nog een uitdaging om voldoende vaders te betrekken en te zorgen dat alle culturele groepen goed vertegenwoordigd zijn. Bovenal is het belangrijk om aan te sluiten bij de wensen van ouders door naast ze te gaan staan en de activiteiten niet 'van bovenaf' te bedenken. Een goede ouderraad kan hierbij helpen, vooral indien hierin een representatieve groep ouders is vertegenwoordigd: mensen van verschillende afkomst en met diverse geloofsovertuigingen. Vervolgens is het bij de uitvoering van activiteiten belangrijk om goed na te denken in hoeverre je ouders de regie geeft bij activiteiten en wat daarin wel en niet toelaatbaar is. Welke verantwoordelijkheid geef je ouders? De scholen gaven aan dat dat voor verwachtingsmanagement richting ouders belangrijk is. Als Familie School kun je veel aan ouders bieden, maar je mag als school om de doelen te bereiken dan ook iets van ouders verwachten; het gaat niet alleen maar om de gezelligheid. Het is daarom belangrijk om duidelijke afspraken te maken met ouders over de wederzijdse verwachtingen en taken. Dit geldt bijvoorbeeld ook bij het hulp bieden bij financiën binnen de school door een buurtteammedewerker in een familieservicepunt: het is belangrijk om te communiceren wat er wel en niet kan; de medewerker kan bijvoorbeeld wel helpen met het aanvragen van schoolspullen, maar kan geen huis regelen.

5. Randvoorwaarden voor een optimale armoede-aanpak: tijd, geld en ruimte

Randvoorwaarden om een armoede-aanpak te realiseren moeten volgens de scholen niet onderschat worden. Het gaat dan vooral om tijd, geld en ruimte. Als schoolmedewerkers worden ingezet in een armoede-aanpak waar tijd voor nodig is, is het belangrijk die tijd ook te krijgen, bijvoorbeeld als verwacht wordt dat leerkrachten huisbezoeken gaan afleggen etc. Een projectleider of iemand op school die de rol en daarmee ook de benodigde tijd krijgt om een armoede-aanpak te coördineren is ook nuttig. Wanneer er de wens is tot een familieservicepunt is het fijn als er een ruimte beschikbaar is waarbij het ook weer van belang is om in een vroeg stadium al na te denken over de ingang van een dergelijke ruimte: wel of niet als aparte ingang of juist wel of niet als onderdeel van de school? Ook moet het budget voor een armoede-aanpak uiteraard geregeld zijn waarbij er nu vanuit de scholen vanwege de subsidieperiode vooral vaak onduidelijkheid is over de lange termijn.

Ten slotte

Het opzetten van een armoede-aanpak kost tijd en het vergt een lange adem voordat het ingebed is in een school. Het opbouwen van een vertrouwensband met ouders is cruciaal. Vooral op scholen waar dat nog in de kinderschoenen staat en veel gezinnen geïsoleerd leven is daar allereerst een slag te slaan, onder meer door te werken aan ouderbetrokkenheid. Vertrouwen is belangrijk om iets met signalen van armoede te kunnen doen, om ouders zonder angst en schaamte binnen school hun vragen te laten stellen, om ze zonder angst en schaamte uit te nodigen voor bijeenkomsten over bijvoorbeeld energiearmoede, sollicitatietrainingen etc. Ook het instellen van een familieservicepunt kost tijd: het heeft een lange adem nodig om het organisatorisch goed in te richten, om er bekendheid aan te geven. Het heeft tijd nodig om als buurtteammedewerker het vertrouwen te krijgen waardoor ouders na verloop van tijd hun eventuele schulden ook ter sprake brengen. Bij de drie scholen in dit onderzoek is er een eerste stap gemaakt. We blijven deze drie scholen de komende jaren via het vervolgevaluatie-onderzoek volgen en zijn benieuwd naar de beklijving van de mede door dit actieonderzoek in gang gezette activiteiten die uiteindelijk op de lange termijn wellicht (indirect) leiden tot de in de Verandertheorieën gewenste hogere maatschappelijke opbrengsten en het uitkomen van de dromen van de scholen.

De Amsterdamse Familie School-aanpak ging van start in het schooljaar 2019/2020 met 8 PO-scholen en 2 VO-scholen. De gemeente heeft de aanpak inmiddels uitgebreid naar 25 PO-scholen en 7 VO-scholen. Daarnaast is het Samenwerkingsverband voortgezet onderwijs Amsterdam-Diemen aangehaakt met 7 VO-scholen. De nieuwe lichter Amsterdamse Familie Scholen krijgt van de gemeente expliciet de opdracht mee om (onder meer) in te zetten op armoedebestrijding. Het lectoraat Armoede Interventies zal net zoals in de voorgaande jaren daarom naast het evaluatieonderzoek ook op verschillende Amsterdamse Familie Scholen weer actieonderzoek doen om tot een armoede-aanpak te komen. Tot 2028 participeren er 5 scholen per jaar tegelijk in dit onderzoek. We nemen de inzichten uit het achterliggende onderzoek mee om samen met de scholen tot een goed onderbouwde gezamenlijk gedragen armoede-aanpak te komen en ook zullen de geleerde lessen uit dit onderzoek worden aangescherpt om zo bij te dragen aan het bevorderen van de kansengelijkheid van alle kinderen.

Avance (2018). *ToC Avance 2018*. Workshop Theory of Change.

CBS (2023). *Armoede en Sociale Uitsluiting*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek

Dekovic, M., E. Snel en H. Groenendaal (1997). 'Kinderen van de rekening. Over de effecten van armoede op kinderen', in: Vrooman, C., G. Engbersen, E. Snel (1997) *De kwetsbaren*. Amsterdam: Amsterdam University Press, p. 143-157.

Hoff, J. (2017). *Armoede onder kinderen – een probleemschets*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Groot Haar, H., Rijnberg, S. & Afdeling Onderwijs Gemeente Amsterdam (2023). *Samen het verschil maken! Amsterdamse Familie School zorgt voor meer gelijke kansen in het onderwijs!* Amsterdam: Gemeente Amsterdam

Lusse, M. & A. Kassenberg (2020). *Handreiking omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor PO en VO*. Hogeschool Rotterdam en Hanzehogeschool Groningen.

Movisie (2019). *Klantreis sociaal domein voor een verbeterde toegang*. www.movisie.nl

Perspective Amsterdam – Insights – Design – Academy. Stakeholder Mapping: www.perspective.amsterdam

Perspective Amsterdam – Insights – Design – Academy. Empathy Mapping: www.perspective.amsterdam

Tierolf, B., Gilsing, R. & M. Steketee (2017). *Databoek Kinderen in Tel*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Tinnemans, K. & M. Stavenuiter (2017). *Theory of Change. Een kijkje achter de schermen*. Utrecht: Kennisplatform Integratie en Samenleving

Trouw (2011). 'Rutte heeft bezwaar tegen term "armoede" in Nederland', 7 december 2011

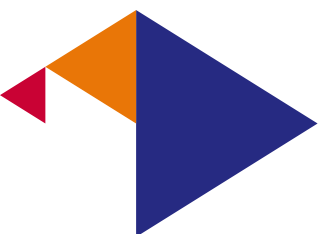
Vaessen, A., Wit, M. de, Mak, J., Kruithof, M., Schoorl, R., & R. Fukkink (2023). *Evaluatie van de Amsterdamse Familie School*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Hogeschool van Amsterdam, Kohnstamm Instituut

de Volkskrant (2023). 'Uitdelen maaltijden op scholen lijkt te werken. Kabinet zet in op uitbreiding', 23 maart 2023

Zeeland, E. van (2017). *Strategic Action Map*.

Zutphen, R. van., Kalverboer, M. & Sylvester, J. *Jaarverslag 2017, Gezamenlijk verslag van de Nationale ombudsman, de Kinderombudsman en de Veteranenombudsman over 2017*. Den Haag: Tweede Kamer der Staten Generaal, vergaderjaar 2017-2018

www.nji.nl

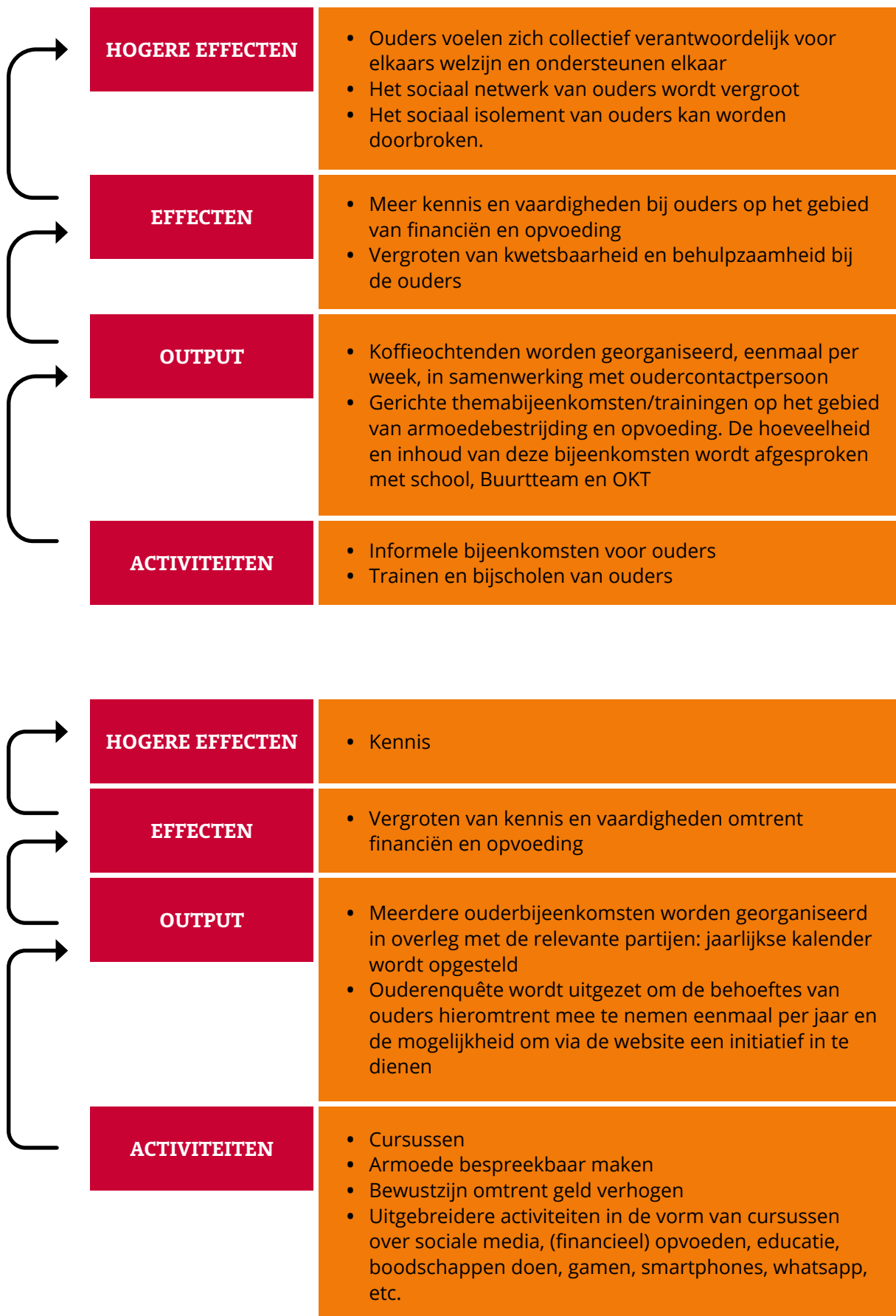

Bijlage: De verandertheorieën

Figuur 2 Verandertheorie op het Signaleren van armoede en/of schulden bij leerlingen en/of ouders

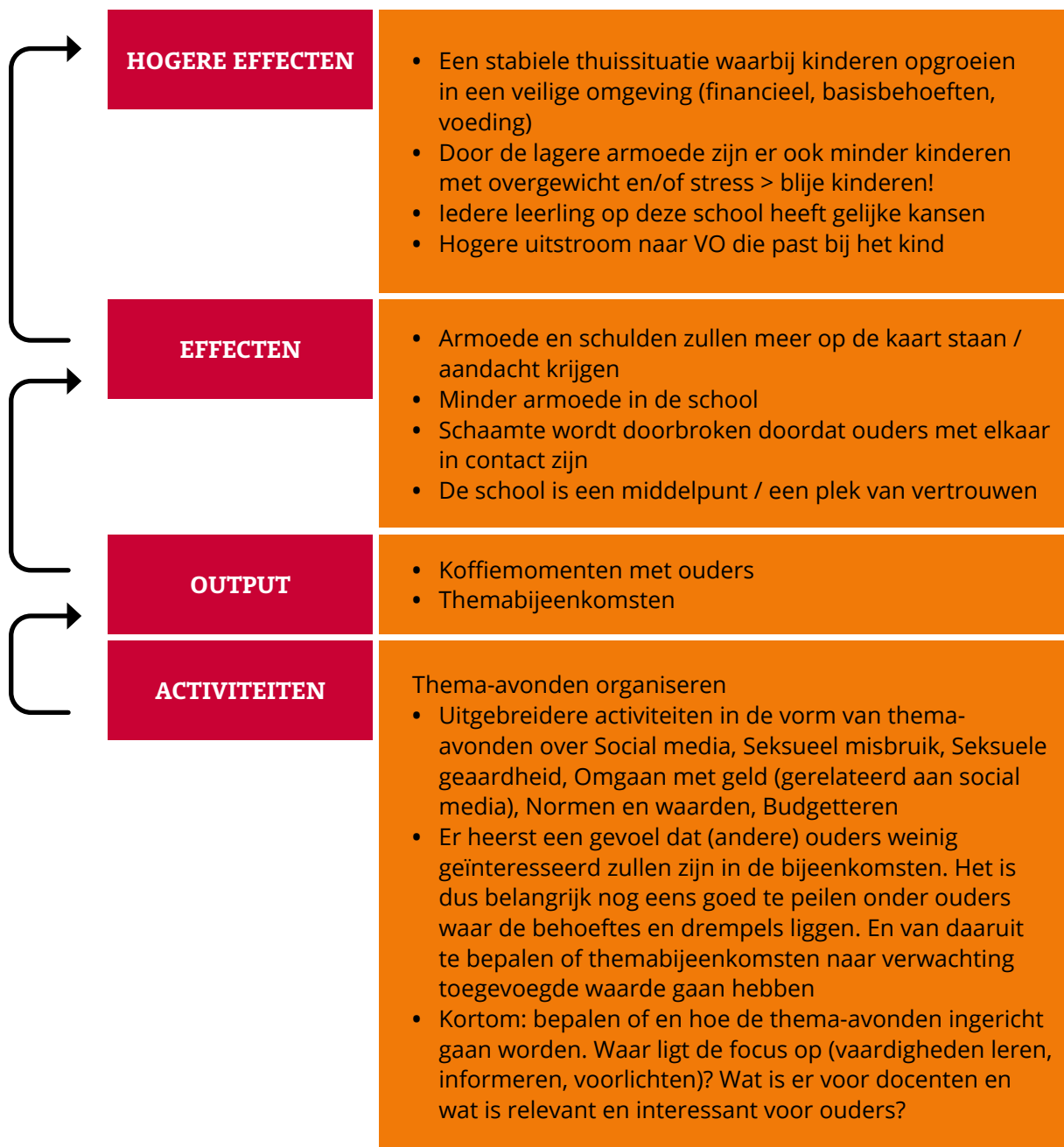

Figuur 3 Verandertheorieën op het werken aan ouderbetrokkenheid en (vaak gecombineerd met) het werken aan kennis en vaardigheden

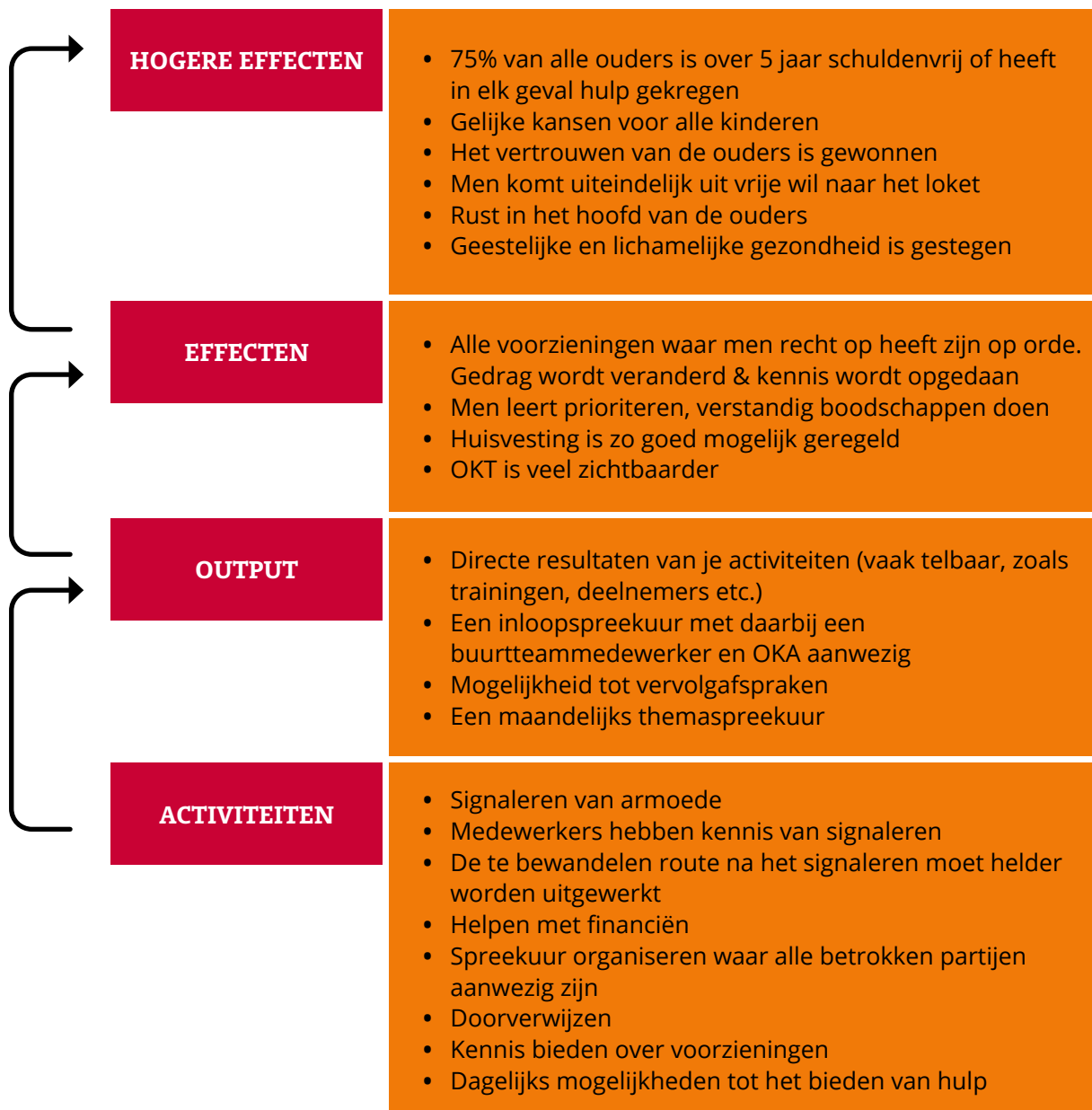
	HOGERE EFFECTEN	<ul style="list-style-type: none"> • Alle kinderen hebben gelijke kansen
	EFFECTEN	<ul style="list-style-type: none"> • Gedrag wordt veranderd & kennis wordt opgedaan • Men leert prioriteren, verstandig boodschappen doen
	OUTPUT	<ul style="list-style-type: none"> • 1 keer in de maand op een vaste dag een training / cursus (?) • Het gaat om duidelijkheid, het hebben van een vast
	ACTIVITEITEN	<ul style="list-style-type: none"> • Wat doe jij concreet voor de doelgroep? Welke activiteiten onderneem je? • De behoefte inventariseren die op dit gebied bij de ouders aanwezig is • Samenwerkingsverbanden aangaan met bestaande organisaties die cursussen aanbieden • Cursussen • Trainingen & Cursussen • Financiën: Omgaan met geld, (be)sparen/rechten als het gaat om geld • Participatie: Kennis over werken/sollicitatietraining vrouwen • Opvoeden: Merkkleding/sociale media/gamen

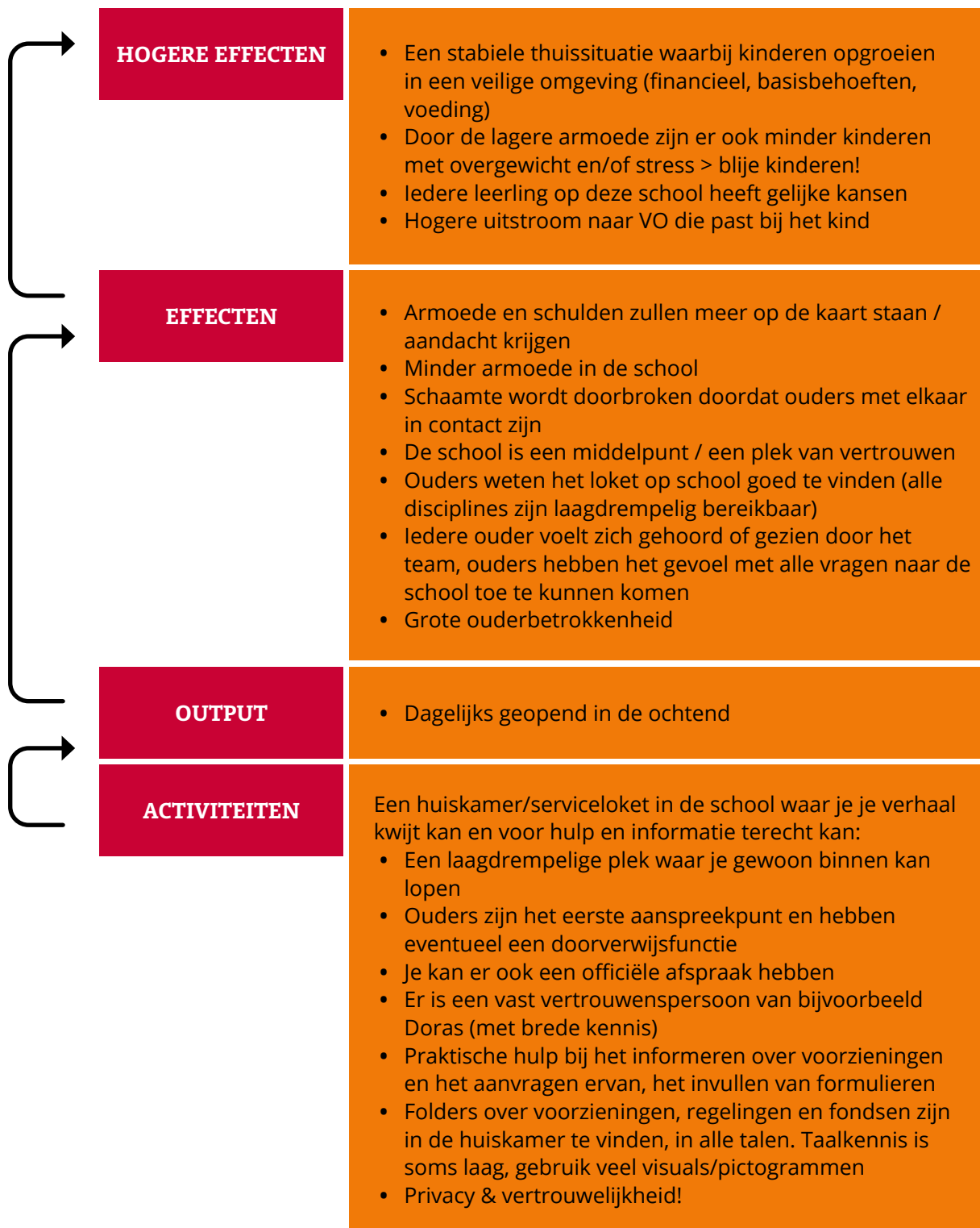
	HOGERE EFFECTEN	<ul style="list-style-type: none"> • Alle kinderen hebben gelijke kansen
	EFFECTEN	<ul style="list-style-type: none"> • De ouderbetrokkenheid is vergroot • Het vertrouwen van de ouders is gewonnen • Makkelijk contacten maken met andere ouders • Makkelijk vragen stellen en elkaar tips geven • OKT is veel zichtbaarder
	OUTPUT	<ul style="list-style-type: none"> • Eén keer per maand de ouderkamer openstellen voor themabijeenkomsten • Eén keer in de twee weken de ouderkamer openstellen voor een gezellig samenzijn van ouders onderling • Aansluiten op bestaande feesten als het Suikerfeest
	ACTIVITEITEN	<ul style="list-style-type: none"> • Bekendheid & vertrouwen creëren • Het uitwerken van onder andere de aspecten die in het figuur 'impact missie' weergegeven zijn

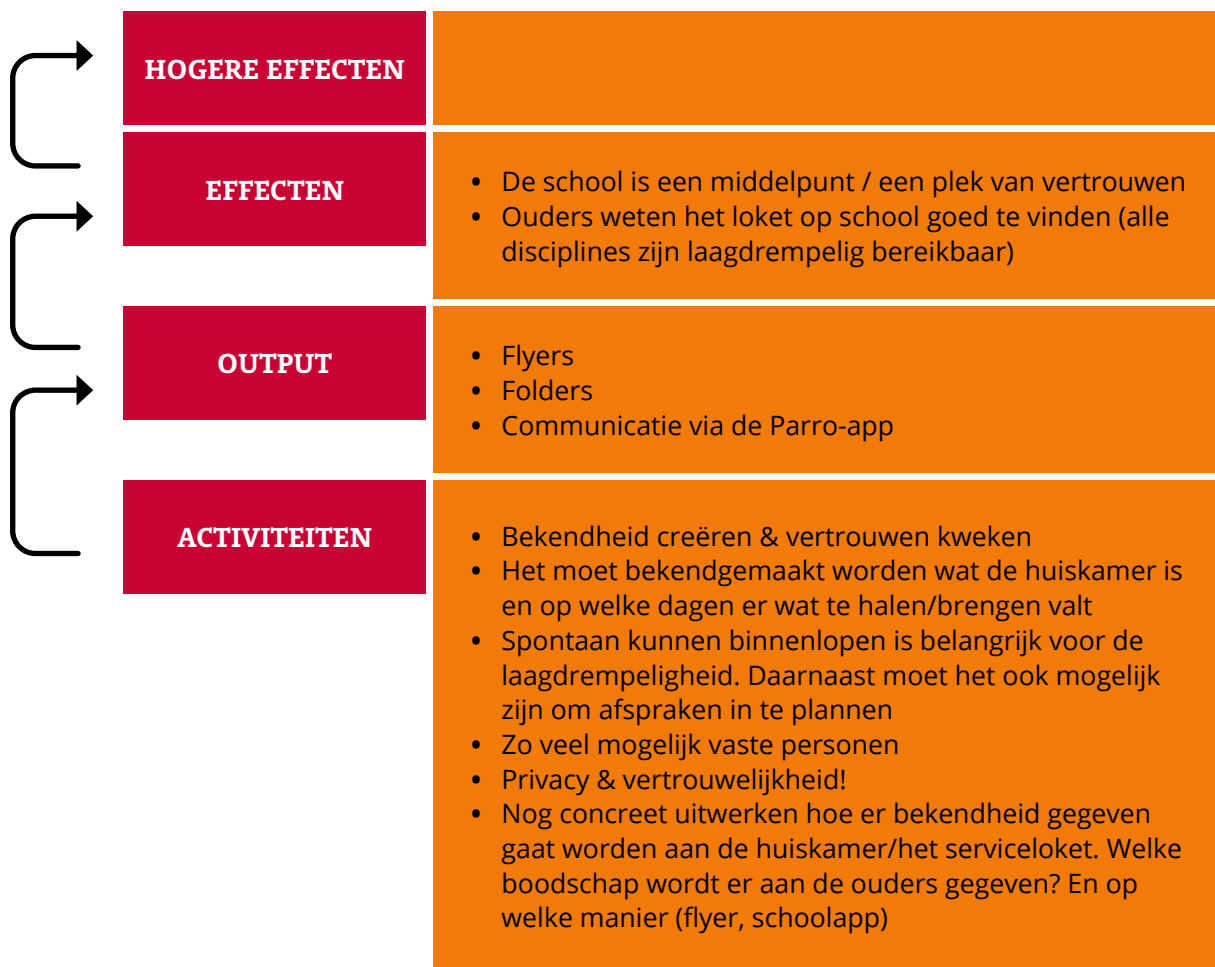
Figuur 4 Verandertheorie op 'het binnen de school helpen met financiën'.

Aanvullend op – Bekendheid creëren & vertrouwen kweken familieservicepunt

Amsterdamse
Familie School
ONDERZOEK

Hogeschool van Amsterdam